

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

(повне найменування вищого навчального закладу)

Кафедра соціальних і гуманітарних дисциплін

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор
з навчальної та методичної роботи

к.психол.н., професор _____ О.О.Назаров
“ ”серпня 2017 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.2.2. Психологія творчості

(шифр і назва навчальної дисципліни)

напрямок підготовки 0301 Соціально-політичні науки

(шифр і назва напрямку підготовки)

спеціальність 8.03010201 “Психологія”

(шифр і назва спеціальності)

спеціалізація _____

(назва спеціалізації)

факультет соціально-психологічний _____

(назва інституту, факультету, відділення)

Харків 2017 рік

Робоча програма нормативної дисципліни “Психологія творчості”

(назва навчальної дисципліни)

для студентів за напрямом підготовки 8.03010201 “Психологія“, спеціальністю психологія

„ ” травня 2017 року - с.

Розробник: (вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Завідувач кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін, доктор філософських наук, професор – О.В. Рябініна

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри

Соціальних і гуманітарних дисциплін

Протокол від “ 16 ” червня 2017 року № 10

Завідувач кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін

(Рябініна О.В.)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

“ ” травня 2017 року

Схвалено вченою радою соціально-психологічного факультету

Протокол від “ ” червня 2015 року №

Голова вченої ради соціально-психологічного факультету

(А.С. Куфлієвський)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

“ ” червня 2017 року

© 30 серпня, 2017 рік

© _____, 20__ рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 3,5	Галузь знань <u>0301 „Соціально-політичні науки”</u> (шифр і назва)	вибіркова	
	Напрямок підготовки <u>8.03010201 “Психологія”</u> (шифр і назва)		
Модуль 2	Спеціальність (професійне спрямування): психологія	Рік підготовки:	
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)		5-й	5-й
Загальна кількість годин 90		Семестр	
		2-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних 3,5 год. самостійної роботи студента 3,8 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		22год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		22 год.	2 год.
		Лабораторні	
		0 год.	0 год.
		Самостійна робота	
46 год.	82 год.		
		Індивідуальні завдання: 0 год.	
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 44/46.

Для заочної форми навчання – 8/82

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни «Психологія творчості» – сформувати **знання** основних закономірностей творчості, **посильний її досвід** у художньо-естетичній сфері, **базові вміння** інтерпретації і **уявлення** про психологічний супровід такого досвіду у психокорекційній і навчально-виховній роботі

Основними завданнями навчальної дисципліни «Психологія творчості» є:

- сформувати розуміння ціннісно-сислової специфіки творчості;
- надати знання теоретичних проблем творчості і її концептуалізації;
- сформувати знання й методологічні орієнтації щодо феномена креативності;
- розвивати уявлення і практичні навички щодо діагностики креативності;
- ознайомити здобувачів вищої освіти з творчою змістовністю арт-терапії;
- апробувати посильний досвід творчої діяльності як професійний ресурс;
- апробувати елементарний дискурсивний досвід з інтерпретації артефактів.

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- предмет і задачі психології творчості як дисципліни;
- вітчизняні та закордонні концепції творчості;
- психологічні засади і фактори творчого процесу;
- основні характеристики креативності;
- методи діагностики креативності;
- методики організації творчої діяльності в психокорекційній і навчально-виховній роботі;
- загальні підходи до терапевтичного потенціалу творчості.

вміти:

- працювати з теоретичними джерелами психології творчості;
- розкривати категоріальний зміст психології творчості з наведенням прикладів;
- реферувати, виступати з доповіддю за навчальними темами;
- застосовувати вивчені методики діагностики креативності в аудиторії;
- аргументовано формулювати характеристики творчості, креативності.

мати навички:

- учбово-теоретичного діалогу з питань творчості;
- роботи з текстами психології творчості;
- діагностування креативності за загальноприйнятими методиками;
- елементарного рівня творчої діяльності.

1.4. *Компетентності*, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти:

- аналіз засадних категорій психології творчості;
- застосування загальноприйнятих методик діагностики креативності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредити ЄКТС.

3. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1. Засади наукового аналізу творчості

Тема 1. Творчість як теоретична проблема

Культурно-історичне становлення категорії творчості, еволюція уявлень про її визначники і науково-теоретична відкритість. Інтегрально-особистісний зміст творчості, її культурно-практичні аспекти. Творчість – унікальність – новизна. Онтологія нового. Авторство та індивідуальність. Суб'єкт творчості. Здібності й обдарованість. Талант і геній. Вчинковий підхід у теоретичному осмисленні творчості та її екзистенціальний вимір. Обриси творчого процесу. Еволюція уявлень про структуру творчого процесу.

Тема 2. Психологічні характеристики творчості

Психологічні дискурси з проблем творчості. Онтологічні підвалини та психометрична спрямованість вивчення творчості. Життєвий світ і специфіка творчої особистості. Проблема вимірювання творчого потенціалу людини, його узагальнення в концептах дивергентного мислення, янусіанського мислення, та ін. Концепт символічної архітектури. Дихотомічні типології стилів творчого мислення. Ірраціональний компонент і його роль у визначниках творчого процесу – інтуїції, уяві, фантазії.

Тема 3. Творчість і розум

Гностична орієнтація в психології творчості. Задачний підхід у діагностиці творчого потенціалу учнів. Логоцентризм, його природа і вияви у психології творчості. Критерій новизни і прогресизм, його обмеженість у світлі ціннісно-сміслових критеріїв культури. Творчість як характеристика і начало мислення. Раціональність у понятійних і символічних процедурах творчості. Багатовимірність інтелекту. Творчість у теоріях інтелекту (тріадна змістовно-структурна модель Р.Стернберга, теорія інтелектуального діапазону В.М. Дружиніна, онтологічний підхід М.О. Холодної).

Тема 4. Творчість і несвідоме

Несвідоме у спонтанних виявах творчості: до питання про джерела творчості. Категоріальне осмислення актів і процесів ірраціональної сфери в контексті специфіки творчості. Психоаналіз З.Фрейда про природу фантазії. Ідеї про сублимацію, катарсис і компенсацію в трактовці мистецтва у Фрейда.

Персоналії мистців в аналітиці Фрейда. Дослід природи символізації у вченні Ж.Лакана. Специфіка психоаналізу Лакана та його зв'язок зі структуралізмом. Міфологема реального у психоаналізі Лакана. Тріада «уявне – символічне – бажання». Ізоморфізм несвідомого і мови в ученні Ж.Лакана. Ірраціональна домінанта психології творчості у психоаналізі Г.Башляра, його вчення про культурему вогню. Іпостасі Вогню, їх зв'язок із персоналіями діячів художньої культури в трактовці Башляра. Поетизація несвідомого.

Тема 5. Аналітична психологія К.Юнга як учення про творчість

Міф, фольклор, мистецтво в світлі учення К.Юнга про архетипи колективного несвідомого. Трансформація Юнгом категорії символу в номінації Фрейда. Критика фрейдизму у К.Юнга: альтернативний концепт лібідо, долання невротичної редукції мистецтва і творчості. Основні архетипи у Юнга і мотивно-тематичні особливості художньої символіки. «Автономний творчий комплекс» і вчення К.Юнга про боротьбу особистісного і творчого в людині. Психологічний і візіонерський типи творчості. Аналітична психологія і її вплив на розвиток етнографії, релігієзнавства, феноменологічної філософії.

МОДУЛЬ 2. Творчість – герменевтика психічного

Тема 6. Від психосемантики до прагматики: смисли творчості

Проблема аналізу продукту творчості в психології (на матеріалі художньої творчості). Автор і твір, їх відношення: між психографією та відчуженням. Смисли твору у психологічній есеїстиці та художній літературі – у М.Пруста, Ю.Кристевої та П.Клеє. Ідея відчуження, її еволюція, трансформація в психоаналізі Т.Адорно і зв'язок з соціальною проблематикою мистецтва. Презентативний символізм С.Лангер. «Символічне» у Ж.Бодрійяра. «Шизоаналіз» Ж.Дельоза і Ф.Гаттарі й проблема розпаданя творчої суб'єктивності. Цивілізаційні передумови ідей прагматизму у психології творчості. Сутність прагматизму і психологія маси в культурно-творчому процесі. Прагматика і продукування ідей у психології творчості. «Теорія інвестицій» Р.Стернберга – Д.Лаверта, її зміст і подальший розвиток.

Тема 7. Творчість у вітчизняній психології: традиція і сучасність

Ідеї соціально-діяльнісного підходу в засадних принципах вітчизняної психології творчості. «Психологія мистецтва» Л.С. Виготського, її вплив на подальший розвиток наукових ідей у сфері творчості. Теорія Я.О. Пономарьова: творчість як максима розвитку. Задачний підхід Я.Пономарьова. Вчення про інтуїтивний досвід. «Принцип ЕРС». Учення Пономарьова про стадії творчого процесу. Гуманістичні ідеї в концепціях українських теоретиків. Харківська естетико-психологічна школа, її значення. Внесок О.Потебні, Б.Лезіна,

Д.Овсянико-Куликовського в розвиток психології творчості. Діяльність Г.С. Костюка, його праця «Здібності». Ідеї Г.С. Костюка і становлення української психології творчості. Концепція стратегії, стратегіальний підхід В.О. Моляко. Система КАРУС.

Тема 8. Аналітика і діагностика креативності

Креативність як системне поняття у психології. Проблема формалізації та верифікації показників креативності. Версії щодо базових рис креативності у закордонній психології (Дж. Гілфорд, Ф.Баррон, Д.Фелдман, Е.П. Торранс). Типології креативності, систематизація її різновидів. Застосування багатofакторних методик у цілях діагностики креативності. Системний аналіз досліджень креативності у праці Є.П. Ільїна «Психологія творчості, креативності, обдарованості». Проблема співвідношення креативності і інтелекту. Інтерпретація Є.П. Ільїним поняття «інтелектуальної ініціативи» (Д.Б. Богоявленська). Надситуативний характер і динамічні якості інтелектуальної ініціативи як механізму «запуску» творчого процесу.

Тема 9. Психолого-педагогічний смисл проблем творчості

Проблеми формування творчого потенціалу особистості. Вікова специфіка креативності та періодизація її становлення. Розвиваюче навчання (Д.Ельконін, В.Давидов, І.Лернер, О.Запорожець) як дидактичний підхід у формуванні креативності школярів. Теорія рішення винахідницьких задач Г.Альтшуллера та її розвиток. Педагогічні умови формування креативності в праці Я.О. Пономарьова «Психологія творчості та педагогіка». Результати шкільного навчання (знання і уміння) як ступеневі характеристики креативності. Освітній простір сучасної школи, вплив віртуалізації на креативність учнів.

Тема 10. Творчість у терапевтичних практиках

Терапевтичний потенціал творчості. Гармонізація психічного світу особистості у творчому процесі. Естетичний смисл терапії творчістю, його концентрація в мистецтві. Психіатричний, психологічний і педагогічний виміри терапії творчістю. Арт-терапія, її види. Психодинамічна, системно-аналітична арт-терапія; ландшафтна психотерапія А.В. Старовойтова. Музикотерапія, її унікальні можливості, форми і методи. Поєднання музично-виконавської і терапевтичної практики в діяльності Аліси Априлевої. Метод активізації соматичної пам'яті Марко Пунканена. Клінічні заходи з арт-терапії. Музика у лікуванні внутрішніх хвороб. Американська асоціація музичної терапії: лікування ПТСР у ветеранів війн. Методика «інноваційного зцілення» М.Рорро. Категорії образної сфери та вторинного образу (А.А. Гостев) у з'ясуванні можливостей музикотерапії.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб	інд	с.р.		л	с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Специфіка і змістовно-структурні складові творчості												
Тема 1. Творчість як теоретична проблема	8	2	2	-	-	4	8	-	-	-	-	8
Тема 2. Психологічні характеристики творчості	8	2	2	-	-	4	12	2	-	-	-	10
Тема 3. Творчість і розум	8	2	2	-	-	4	8	-	-	-	-	8
Тема 4. Творчість і несвідоме	8	2	2	-	-	4	10	2	-	-	-	8
Тема 5. Аналітична психологія К.Юнга як учення про творчість	8	2	2	-	-	4	8	-	-	-	-	8
усього годин	40	10	10	-	-	20	46	4	-	0	0	42
Модуль 2. Творчість – герменевтика психічного												
Тема 6. Від психосемантики до прагматики: смисли творчості	8	2	2	-	-	4	8	-	-	-	-	8
Тема 7. Творчість у вітчизняній психології: традиція і сучасність	8	2	2	-	-	4	8	-	-	-	-	8
Тема 8. Аналітика і діагностика креативності	12	2	4	-	-	6	10	-	2	-	-	8
Тема 9. Психолого-педагогічний смисл проблем творчості	8	2	2	-	-	4	8	-	-	-	-	8
Тема 10. Творчість у терапевтичних практиках	14	4	2	-	-	8	10	2	-	-	-	8
усього годин	50	12	12	0	0	26	44	2	2	0	0	40
разом за дисципліну	90	22	22	0	0	46	90	6	2	0	0	82

5. Теми семінарських занять

№ теми	назва	кількість годин
1	Тема 1. Творчість як теоретична проблема	2
2	Тема 2. Психологічні характеристики творчості	2
3	Тема 3. Творчість і розум	2
4	Тема 4. Творчість і несвідоме	2
5	Тема 5. Аналітична психологія К.Юнга як учення про творчість	2
6	Тема 6. Від психосемантики до прагматики: смисли творчості	2
7	Тема 7. Творчість у вітчизняній психології: традиція і сучасність	2
8	Тема 8. Аналітика і діагностика креативності	4
9	Тема 9. Психолого-педагогічний смисл проблем творчості	2
10	Тема 10. Творчість у терапевтичних практиках	2
разом		22

6. Самостійна робота

№ теми	назва	кількість годин
1	Тема 1. Творчість як теоретична проблема	4
2	Тема 2. Психологічні характеристики творчості	4
3	Тема 3. Творчість і розум	4
4	Тема 4. Творчість і несвідоме	4
5	Тема 5. Аналітична психологія К.Юнга як учення про творчість	4
6	Тема 6. Від психосемантики до прагматики: смисли творчості	4
7	Тема 7. Творчість у вітчизняній психології: традиція і сучасність	4
8	Тема 8. Аналітика і діагностика креативності	6
9	Тема 9. Психолого-педагогічний зміст проблем творчості	4
10	Тема 10. Творчість у терапевтичних практиках	8
разом		46

7. Індивідуальні завдання

Не передбачається

8. Методи навчання

Навчальна дисципліна “Психологія творчості” передбачає наступні методи: пояснювально-ілюстративний, проблемна лекція, лекція-екскурсія (для форми навчання «лекція»), методи проблемної і евристичної бесіди, навчальної дискусії, творчих завдань, елементи психологічного тренінгу (для форми навчання «семінар»), форми і методи самостійної роботи здобувачів вищої освіти (робота з літературою, підготовка доповідей, посильний досвід художньої творчості).

9. Методи контролю

Для оцінки успішності використовується поточний та підсумковий контроль знань. Поточний контроль проводиться за посередництвом усного опитування та виконання письмових (модульних контрольних) робіт на семінарських заняттях. Підсумкова форма контролю – залік.

10. Розподіл балів за темами

для заліку

поточний та модульний контроль												іспит	Σ
Модуль 1					КР № 1	Модуль 2					КР № 2		
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5		T 6	T 7	T 8	T 9	T 10			
5	5	5	5	5	15	5	5	5	5	5	15	20	100

T1, T2 ... T10 – навчальні теми

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
92 – 100	A	відмінно	зараховано
81-90	B	добре	
71-80	C		
61-70	D	задовільно	
56-60	E		
35-55	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

11.1. Переліки питань для проведення поточного і підсумкового контролю (модульний контроль, залік)

Модуль 1.

1. Окреслити культурно-історичні обриси категорії творчості
2. Розкрити психологічний смисл метафори Творіння
3. Розкрити поняття новизни як критеріальної характеристики творчості, переваги та обмеження критерію новизни
4. Окреслити змістовні виміри пізнання творчості у психології
5. Схарактеризувати особливості мотивації творчості
6. Схарактеризувати феномен спонтанного досвіду і спонтанність творчості
7. Розкрити уявлення про гармонізацію особистості у процесі творчості
8. Довести інтегрально-особистісний характер творчості
9. Розкрити уявлення про стадіальність творчого процесу.
10. Навести приклади сучасних концепцій творчого процесу
11. Розкрити поняття інсайту і визначити його роль у творчому процесі
12. Схарактеризувати специфіку інкубаційної стадії творчого процесу
13. Розкрити поняття «символьної архітектури» в номінації Є.П. Ільїна
14. Дати аналіз функціонального значення інтуїції в процесі творчості
15. Навести приклади трактовки інтуїції в сучасній закордонній психології
16. Розкрити поняття обдарованості
17. Окреслити проблему природи здібностей і обдарованості
18. Діалектична інтерпретація природи здібностей (на матеріалі досліджень Б.М. Теплова, Г.С. Костюка, Є.П. Ільїна)
19. Розкрити поняття творчих задатків і здібностей, показати їх взаємозв'язок
20. Схарактеризувати основний смисл категорії таланту
21. Окреслити проблему категоріального осмислення генію
22. Надати аналіз співвідношення категорій таланту і генію
23. Розкрити специфіку продуктивної уяви, її роль і місце у творчому процесі
24. Надати аналіз образу як категорії психології творчості.
25. Окреслити психологічні чинники художнього образу
26. Розкрити категорії образної сфери і вторинного образу у номінації А.А. Гостева, їх теоретичний потенціал для з'ясування специфіки творчості
27. Розкрити психологічний зміст естетичної перцепції і естетичного ставлення
28. Символічне освоєння реальності як вимір творчого процесу: елементарний і концептуальний рівні
29. Розкрити специфіку інтелектуальної творчості і критерії її ефективності
30. Надати аналіз співвідношення категорій мислення і творчості у психології
31. Надати аналіз поняття янусіанського мислення і його зв'язку зі специфікою творчого процесу
32. Розкрити поняття латерального мислення в номінації Е. де Боно і його можливості щодо категоріального осмислення процесів творчості
33. Розкрити значення уявлення про багатовимірність інтелекту для розуміння

специфіки творчості

34. Дати аналіз концепту структури інтелекту у Р.Стернберга
35. Схарактеризувати спонтанність творчого акту
36. Схарактеризувати ірраціональні чинники творчого процесу
37. Розкрити роль і місце феноменів несвідомого в актах і процесах творчості
38. Виявити роль несвідомого у створенні образного змісту продукту творчості
39. Дати критичний аналіз ідеї З.Фрейда про творчість як сублимацію
40. Дати критичний аналіз редукції творчості до невротичних виявів у Фрейда
41. Дати аналіз ототожнення несвідомого і мови у психоаналізі Ж.Лакана у зв'язку з поетикою художньої творчості
42. Схарактеризувати образи творчих особистостей у світлі психоаналізу вогню у Г.Башляра
43. Розкрити трактовки категорії символу у З.Фрейда та К.Юнга (порівняльний аналіз) в контексті його культурного смислу
44. Схарактеризувати роль архетипів колективного несвідомого у міфології та поетичній творчості згідно з ученням К.Юнга
45. Розкрити поняття трансцендентальної функції в ученні К.Юнга
46. Візіонерський і психологічний типи художньої творчості за К.Юнгом
47. Відношення особистісного начала і автономного творчого комплексу в ученні К.Юнга про особливості творчої людини
48. Схарактеризувати психоестетичний зміст категорії нумінозного в номінації К.Юнга

Модуль 2.

1. Окреслити уявлення про психосемантику творчості на матеріалі явищ сучасного мистецтва
2. Розкрити зміст концепції «шизо-аналізу» Ж.Дельоза та Ф.Гаттарі в світлі проблеми суб'єкта творчості
3. Надати аналіз відчуження як характеристики зв'язку процесу і продукту творчості, розкрити еволюцію даного поняття
4. Розкрити специфіку прагматизму і його виявів у психології творчості
5. Дати аналіз теорії інвестування Р.Стернберга – Д.Лаверта в контексті ідей і принципів прагматизму
6. Дати характеристику системи діагностики творчих здібностей Стернберга
7. Розкрити засади соціально-діяльнісного підходу щодо природи творчості
8. Дати аналіз основних положень праці Л.С. Виготського «Психологія мистецтва»
9. Схарактеризувати специфіку художніх емоцій і катарсису в світлі вчення Л.Виготського
10. Дати порівняльний аналіз концептів діяльності та активності у вимірі особливостей творчого процесу і його мотивації
11. Розкрити специфіку і зміст задачного підходу у психології творчості
12. Дати аналіз учення Я.О. Пономарьова про інтуїтивний досвід
13. Розкрити основний смисл учення Я.О. Пономарьова про творчість як вищу форму розвитку
14. Окреслити основні напрямки розвитку проблем творчості в українській

психології

15. Дати характеристику діяльності харківської естетико-психологічної школи і її значення у розвитку вітчизняної науки
16. Дати аналіз вчинкового підходу в українській психології творчості
17. Розкрити основний зміст праці В.А. Роменця «Психологія творчості»
18. Розкрити основний зміст праці Г.С. Костюка «Здібності» і її значення в розвитку психолого-педагогічних підвалин творчості
19. Дати аналіз категорії стратегії в номінації В.О. Моляко, її системного значення в українській психології творчості
20. Розкрити основний зміст стратегіального підходу В.О. Моляко
21. Розкрити зміст і принципи системи КАРУС, проваджені В.О. Моляко та його науковою школою
22. Розкрити основний зміст поняття креативності
23. Навести приклади теорій і концепцій креативності
24. Розкрити концепцію креативності Дж.Гілфорда
25. Схарактеризувати методикку діагностики рівня креативності Дж.Гілфорда
26. Схарактеризувати методикку діагностики рівня креативності Е.Торранса
27. Розкрити головний зміст вчення Дж.Гілфорда про дивергентне мислення
28. Дати загальну характеристику методикку діагностики креативності С.Медника в контексті специфіки дивергентного мислення
29. Надати вікову періодизацію розвитку креативності
30. Схарактеризувати особливості дитячої творчості
31. Розкрити основні ідеї праці Я.О.Пономарьова «Психологія творчості та педагогіка»
32. Розкрити поняття інтелектуальної ініціативи у Д.Б. Богоявленської
33. Розкрити трактовку обдарованості у Є.П. Ільїна на матеріалі його праці «Психологія творчості, креативності, обдарованості»
34. Розкрити педагогічний зміст процесів формування творчого потенціалу особистості
35. Дати аналіз теорії розвиваючого навчання як стратегії формування творчих здібностей учнів
36. Розкрити дидактичний аспект характеристики творчого потенціалу учнів
37. Розкрити основний зміст теорії рішення винахідницьких задач Г.Альтшуллера
38. Схарактеризувати терапевтичний потенціал творчості, навести приклади текстів культури
39. Дати аналіз поняття арт-терапії
40. Розкрити науково-дисциплінарні підвалини практик арт-терапії
41. Схарактеризувати спрямованість і можливості арт-терапії в професійній діяльності психолога
42. Навести приклад застосування психоаналізу в арт-терапії
43. Навести напрямки психотерапії, що залучаються в арт-терапевтичні практики
44. Дати загальну характеристику динамічної арт-терапії А.В. Старовойтова
45. Розкрити зміст застосування аналітичної психології в арт-терапії і його

змістовні варіанти

46. Дати стислу характеристику діяльності Аліси Априлевої

47. Розкрити специфіку і можливості музичної терапії

48. Дати характеристику особливостей клінічної музичної терапії на прикладі практики роботи М.Пунканена зі змістом соматичної пам'яті пацієнтів

49. Розкрити основний зміст методики «інноваційного зцілення» М.Рорро як прикладу клінічної роботи з ПТСР у ветеранів війн

50. Схарактеризувати види арт-терапії в аспекті форм художнього досвіду

12. Рекомендована література

Базова

1. Аллахвердов В.М. Неизбежный путь творчества: от инкубации к инсайту // Творчество – от биологических оснований к социальным и культурным феноменам. М.:ИП РАН, 2011.
2. Аллахвердов В.М. Психология искусства. Эссе о тайне эмоционального воздействия художественных произведений. — СПб: ДНК, 2001
3. Альтшуллер Г.С. Творчество как точная наука: Теория решения изобретательских задач. – М: Сов. радио, 1979
4. Антонова О.Є. До проблеми визначення сутності поняття креативності: проблеми та пошуки // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Київ-Вінниця, 2012. – Вип. 71. – С. 8-15
5. Бідюк О. Психоаналіз мікрообразів художнього тексту (творчість Ліни Костенко): монографія. – Луцьк : Твердиня, 2009
6. Богоявленская Д.Б. О предмете и методе исследования творческих способностей// Вопросы психологии. 1995. - №5. - С. 49-58
7. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. М.: Академия, 2002
8. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение. — М.; Воронеж, 1996
9. Выготский Л. Психология искусства. – М.:Наука, 1986
10. Гостев А.А. Психология вторичного образа. – М.: ИП РАН, 2007.
11. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб: Питер, 2012.
12. Кирющенко В.В. Язык и знак в прагматизме. – СПб: ЕУСПб, 2008.
13. Киселева М.В. Арт-терапия в работе с детьми: руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. – СПб.: Речь, 2006
14. Клименко В. Психологія творчості. Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006

15. Комаров Р.В. Креативное мышление: классификация видов. Режим доступа: <http://komarovrv.narod.ru/Klass.pdf>
16. Матюшкин А.М. Загадки одаренности: Проблемы практической диагностики. – М.: Школа - Пресс, 1993
17. Моляко В.А., Литвинова Н.И., Коваленко А.Б. Психологические проблемы творческой деятельности. – К.: Знание, 1990
18. Моляко В. А. Психология решения школьниками творческих задач. К.: Рад. школа, 1983
19. Моляко В.А. Творческая конструкторология (пролегомены).- К.: «Освита Украины», 2007.- 388с.
20. Петренко В. Психосемантика искусства / В.Петренко. Основы психосемантики: Учебное пособие. – 3-е изд. – М.: Эксмо, 2010 – С. 321 – 326 (разд.11.1)
21. Піхманець Р. Психологія художньої творчості: теоретичні та методологічні основи. – Київ: Наукова думка, 1991.
22. Пономарев Я.А. Психология творчества. Тенденции развития психологической науки. М.: Наука, 1988
23. Психология творчества: Общая, дифференциальная, прикладная / АН СССР: Под ред. Я. А. Пономарева. - М.: Наука, 1990.
24. Роменець В.А. Психологія творчості. – Київ: Либідь, 2004.
25. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М.: Питер, 2000 (Глава IX – «Воображение», Глава XVI – «Способности» (параграф «Одаренность»))
26. Рябініна О.В. Психологія творчості: Навчальний посібник. – Х.: НУЦЗУ, 2018.
27. Селиванов В.В., Селиванова Л.Н. Эффективность использования виртуальной реальности при обучении в юношеском и взрослом возрасте // Непрерывное образование: XXI век. Вып. 1 (9), 2015 <http://lll21.petrso.ru/journal/article.php?id=2729>
28. Стернберг Р. Практический интеллект. – СПб: Питер, 2002
29. Стернберг Роберт Дж. За пределами IQ: триархическая теория интеллекта: Пер. с англ и науч. ред. проф. А.А. Алексеева. – Режим доступа: developpsy.ru/DOC/Beyond_IQ.pdf
30. Сусанина И.В. Введение в арт-терапию: Учебное пособие. – М.: Когито-Центр, 2007
31. Старовойтов А.В. Практика динамічної арт-терапії. Режим доступа: <http://art-life.today/event/art-terapij/>
<http://art-life.today/event/micnterii-lesa/>
<http://art-life.today/event/georgia-on-my-mind/>
32. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. – М.: Мысль, 1947
33. Торшина К.А. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии // Вопросы психологии. – 1998
34. Федій О.А. Естетотерапія. – К.: Центр Навчальної Літератури, 2012
35. Федій О.А. Науково-педагогічні основи естетотерапії. Лекція. Режим доступа: <http://uchebniks.net/book/111-estetoterapiya-navchalnij-posibnik-fedij-oa/14-211-lekciya-naukovo-pedagogichni-osnovi-estetoterapiyi.html>

36. Шапарь В. Б., Тимченко А. В., Швыдченко В. Н. Практическая психология. Инструментарий. – Ростов н/Д.: «Феникс», 2002
37. Шмелев А.Г. Введение в экспериментальную психосемантику: теоретико-методологические основания и психодиагностические возможности. – М.: МГУ, 1983.
38. Шрагіна Л.І. Психологія вербальної уяви. Функціонально-системний підхід. – К.: Києво-Могилянська академія, 2016
39. Шрагіна Л.І. Технологія розвитку креативності. – К.: Шкільний світ, 2010
40. Шушарджан С.В. Музыкотерапия: история и перспективы // Клиническая медицина. – 2000 – №3. Режим доступа: www.nsk.ru
41. Юнг К.Г. Об отношении аналитической психологии к поэзии // Сознание и бессознательное: Сборник. – 1997. – С. 313-335.
42. Юнг К.Г. О феноменологии духа в сказках // Юнг К.Г. Божественный ребенок: Аналитическая психология и воспитание. – М., 1997. – С. 291-344.
43. Юнг К.Г. Психологія і поезія // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів: Літопис, 1999
44. Юнг К.Г. Трансцендентальная функция / Синхроничность. – М.: Рефл-Бук, 1997
45. Эстес К. Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях. – М.: София, 2010

Допоміжна

46. Адельгейм Є. Естетичний трактат І.Франка і проблеми психології творчості // Франко І. Із секретів поетичної творчості. – К.: Радянський письменник, 1969.
47. Артемьева Є.Ю. Психология субъективной семантики. – М.: МГУ, 1980.
48. Башляр Г. Психоанализ огня. – М.: Прогресс, 1995
49. Вознесенська О. Використання арт-технологій в сімейній психотерапії // Простір арт-терапії: Зб. наук. ст. / ЦППО АПН України, ГО "Арт-терапевтична асоціація"; Редкол.: Семиченко В. А., Чуприков А. П. та ін. – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 1. – С. 5-19.
50. Галанинская С. [Окунаясь в чудо](http://www.religare.ru) // www.religare.ru. — 2013. — 2 апреля.
51. Жижек С. Как читать Лакана. Режим доступа: <http://dreamwork.org.ua>
52. Кошелюк О. Символізація містичного : психоаналітична інтерпретація оніричного тексту // Філологічні трактати: наук. журнал / ред. О.Ткаченко та ін. – Суми : Вид-во СумДУ, Х. : Вид-во ХНУ ім. Каразіна, 2010. – Т. 2. – № 4. – С. 36-42.
53. Крыстева Ю. От Я к Другому. – Минск, 1997.
54. Левчук Л.Т., Панченко В.І., Кучерюк Д.Ю. Естетика: Підручник. – К.: Центр учбової літератури. – 2010*

* курсивом виділена література, наявна в бібліотеці НУЦЗУ

55. Мамардашвили М. К. «Эстетика мышления» из книги «Философские чтения» . — СПб: Азбука – классика, 2002. Режим доступа: Янко Слава (Библиотека Fort/Da) || <http://yanko.lib.ru>
56. Маньковская Н.Б. Шизоанализ вместо психоанализа? М.: Знание, 1991.
57. Одаренные дети: проблемы, перспективы, развитие. Мат. Всерос. Науч. конф. – СПб.: ГБОУ Академия последипломного педагогического образования. – 2013. <http://www.soldino.edu.ee/pildid/3/319/konversp.pdf>
58. Music Therapy Helps Vets Control Symptoms of PTSD. Режим доступа: <http://www.wnyc.org/story/93503-music-helps-vets-control-symptoms-ptsd/>
59. Punkanen M. On a journey to somatic memory // Music and altered states: consciousness, transcendence, therapy and addictions. Edited by David Aldridge and Jörg Fachner. – Jessica Kingsley Publishers. – 2006. – Chapter 11. – p. 140 – 144

Укладач:
професор кафедри соціальних і
гуманітарних дисциплін,
д.ф.н., професор

О.В. Рябініна

Додаток 1

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

“Затверджую”:
завідувач кафедри СіГД

О.В.Рябініна

“” травня 2017 р.

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ І ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ „ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ ”**

Харків – 2017

1. Загальні вимоги та рекомендації

Контрольна робота для здобувачів вищої освіти є навчальним документом, академічне призначення якого полягає у самостійному опрацюванні навчального матеріалу, закріпленні знань і вивченні визначених програмою питань, спеціально запланованих для позааудиторної роботи з подальшим контролем викладача щодо їх засвоєння здобувачами вищої освіти. Таким чином, у контрольній роботі наявні обов'язкові ознаки результатів вивчення навчального матеріалу. Зокрема, такими ознаками є список літератури, в тому числі електронної, з зазначенням вихідних даних або режиму доступу; розгорнутий і послідовний виклад відповідей щодо кожного навчального питання (у формі невеликого реферату); чітка структура.

А отже:

1) У контрольній роботі повинен бути план; що потребує узагальнення і структурування теоретичного матеріалу. Матеріал навчальних питань вимагається подавати у ємній і лаконічній формі. План може бути простим і складним, залежно від обсягу питання. Простий план відповідає елементарному характеру питання (як-от: розкрити поняття, навести факти, роз'яснити смисл вислову). В таких випадках після короткого вступу слідує основний зміст питання і потім стислий висновок. Смысл складного плану полягає у зверненні до категоріальних засад і широких узагальнень при розкритті більш складного питання (як-от: значення творчості або концепція певного теоретика, система методик, і т.ін.). Слід мати на увазі необхідність дати назви частинам плану, а не тільки позначити зовнішні рамки матеріалу («вступ», «основна частина», «висновки»). Якщо й надається така вказівна назва розділу, вона має супроводжуватись позначенням питань, що розглядаються. Структура роботи розкриває уміння здобувача вищої освіти працювати з літературою, реферувати теоретичні положення і викладки, відтворювати логіку теоретичного матеріалу. У вступі обґрунтовується значення поставленого питання для даної теоретичної дисципліни, а в разі, коли здобувачу дозволяється з власної ініціативи обрати навчальні питання для опрацювання, – і аргументувати свій вибір.

Основна частина – логічний центр роботи – може будуватись концентрично (навколо аналізованого явища) і лінійно (за історичною послідовністю подій). Відповідно виділяються й позначаються у плані підрозділи. Висновки – єдиний розділ, який може не мати назви, – є доцільним викласти у послідовності, яка відтворить логіку відповіді. В контрольній роботі обов'язково мають бути висновки по кожному з навчальних питань, які в ній опрацьовані. Цей момент є важливою ознакою якісної роботи здобувача вищої освіти з осмислення даних питань. Такими висновками можуть бути ключові положення викладеного тексту, виділені окремо і узагальнені, або, краще, стислі умовиводи з матеріалу.

2) Належний рівень виконання контрольної роботи виявляється у володінні методологією і логіко-категоріальним апаратом навчальної дисципліни. Здобувач забезпечує такий якісний рівень ознайомленням із термінами при опрацюванні навчально-методичної літератури й наукових текстів і демонструє якість знань як за посередництвом контрольної роботи, що перевіряється екзаменатором, так і при її захисті в ході підсумкового контролю знань (іспит, залік).

Захист контрольної роботи, за даною робочою навчальною програмою, має таке само значення при оцінюванні знань, що й усні відповіді на запитання для поточного і підсумкового контролю знань. Захист контрольної роботи дозволяє виявити ступінь самостійності її виконання та засвоєння теоретичного матеріалу здобувачем вищої освіти. Некритичне запозичення популярних текстів з Інтернет – у якості розділів роботи – є категорично недоцільним. Контрольне опитування з гуманітарних дисциплін, у силу культурно-історичної адресності ідей і категорій, може включати в себе питання з тлумачення висловів мислителів, діячів культури, політиків; отже, необхідним стає якісне опрацювання навчальних текстів.

3) Позаяк вивчення гуманітарних дисциплін передбачає аналітичну роботу з ідеями та категоріями, яким притаманна культурно-історична динаміка, необхідно в контрольній роботі вичерпно розкривати смисловий потенціал цих теоретичних конструктів, указувати авторство, посилатись на конкретне джерело. Література з вихідними даними наприкінці тексту контрольної роботи перелічується для того, щоб здобувач міг показати, які джерела використав, і зробити прикінцеві зноски. Отже, варто приділити уваги й грамотному оформленню цитат. У друкованих працях загальноприйнятим є давати посилання на цитовані джерела або переліки джерел, які стосуються певного питання, у *квадратних дужках*. При цитуванні, номер сторінки, на якій даний фрагмент розташований у цитованій книзі, треба вказувати після номера, під яким дана книга значиться у списку використаної літератури, що подається наприкінці роботи. Між номерами книги і сторінки ставлять крапку з комою. Якщо номер джерела безпосередньо в тексті поданий у *круглих дужках*, то номер сторінки відділяється комою і позначається літерою «с» – «сторінка» – з крапкою після неї. Список використаної літератури має бути в роботі обов'язково: або загальний, або після відповіді на кожне питання, – якщо для їх розгляду дібрана різна література. Літературу потрібно перелічувати в алфавітному порядку із зазначенням вихідних даних за правилами бібліографії (ці дані є обов'язковими для виходу в світ будь-якої книги. Вони вказуються як на титульному аркуші, так і на останніх сторінках видання. Якщо при опрацюванні питань контрольної роботи використано *електронні джерела* наукової інформації, вимагається указати в переліку літератури імена файлів і режим доступу, окремим списком або в алфавітному загальному переліку джерел.

Таким чином, приблизний порядок підготовки контрольної роботи має бути таким. По отриманні завдання слухач знаходить рекомендовану викладачем для аналізу контрольних питань літературу, опрацьовує її й робить виписки. Спочатку це спеціальні терміни. При цьому слід знаходити значення кожного з них. Потім слід реферувати основні положення, скласти план і послідовно викласти матеріал роботи, надати перелік джерел, що були опрацьовані, оформити посилання.

2. Вимоги до написання контрольної роботи з дисципліни «Психологія творчості»

Специфіка навчальної дисципліни передбачає освоєння понять і концептів, що характеризують феномен творчості, і також опрацювання методик діагностики креативності. Відповідно, структура контрольної роботи складається з питання,

що передбачає розкриття сутнісних рис творчості, і питання стосовно практик або методик діагностики і формування творчого потенціалу особистості. Контрольні завдання вимагають окреслення теоретичних підходів і вчень, розкриття понять, інтерпретації ідей. У контрольному завданні два питання, відповідно до кількості навчальних модулів. Обсяг викладу питання – від 7 до 10 сторінок формату А4 (кегель 14, через півтора інтервали). Таким чином, здобувач отримує можливість для доволі докладної письмової доповіді на задану тему.

Основні вимоги до контрольних робіт з навчальної дисципліни «Психологія творчості»:

1)Наявність плану (якщо питання потребує викладу концепції або вчення, то план повинен бути складним);

2)Розгорнутий виклад відповідей на навчальні питання у формі письмової доповіді загальним обсягом не менше 15 сторінок А-4;

3)Перелік використаної літератури наприкінці роботи або кожної її частини;

4)Правильне оформлення цитат і посилань;

5)Вичерпне розкриття понять і концептів, з урахуванням їх розвитку в науці і смислового потенціалу;

6)Структурований виклад учень психології творчості;

7)Обґрунтовані висновки;

8)Використання термінів, визначень, теоретичних конструкцій і фактів, які є відомими і зрозумілими для здобувача і можуть бути роз'яснені ним при захисті своєї контрольної роботи в ході заліку з навчальної дисципліни.

Приклад плану контрольної роботи:

Варіант № 1.

Контрольні питання:

1.Проблема визначення феномена творчості

2.Психоаналіз як практика досліду творчого потенціалу особистості

1.1.Вступ. Творчість – предмет наукового аналізу

1.2.Проблемно-дискусійний статус категорії творчості

1.2.1.Творчість як інтегральна характеристика суб'єкта

1.2.2.Основні підходи в інтерпретації специфіки творчості

1.3.Висновки

2.1.Вступ. Функціональне значення несвідомого у творчому процесі

2.2.Особливості розуміння творчості в психоаналізі

2.2.1.Вчення Фрейда про несвідоме – відкриття нового напрямку досліджень творчості

2.2.3.Психоаналітичні візії творчості (ідеї Т.Адорно, Ж.Лакана, Г.Башляра)

2.3.Висновки. Місце і роль психоаналізу у науковому досвіді психології творчості

3. Теми контрольних робіт з дисципліни «Психологія творчості»

Варіант 1

1. Проблема визначення феномена творчості
2. Взаємна представленість мислення і творчості

Варіант 2

1. Метафора Творіння і її роль в інтерпретації специфіки творчості
2. Системна арт-терапія як практика організації творчого досвіду

Варіант 3

1. Критерій нового у розумінні специфіки творчості
2. Загальна характеристика діяльнісного підходу до творчості

Варіант 4

1. Творчість як предмет науково-психологічного аналізу
2. Учення С.Рубінштейна про творчість

Варіант 5

1. Особливості мотиваційної сфери творчості. Спонтанність творчого процесу
2. Аналіз феномена катарсису у праці Л.Виготського «Психологія мистецтва»

Варіант 6

1. Категорія інтуїції у психології творчості
2. Задачний підхід у психології творчості

Варіант 7

1. Обдарованість як предмет наукових дискусій у психології творчості
2. Вчення Я.О. Пономарьова про розвиткову природу творчості

Варіант 8

1. Категорії таланту та генія у психології творчості
2. Специфіка креативності за Дж.Гілфордом. Вчення про дивергентне мислення

Варіант 9

1. Продуктивна уява як чинник творчості
2. Вчення Е.П. Торранса про види креативності і його діагностична методика

Варіант 10

1. Стадіальність творчого процесу і її відображення у науковому досвіді
2. Методика дослідження креативності за Р.Стернбергом

Варіант 11

1. Інсайт як акт творчості

2. Теорія вторинного образу А.А. Гостєва і її значення для психології творчості

Варіант 12

1. Специфіка інтелектуальної творчості
2. Психолого-педагогічні обриси творчості у теорії розвиваючого навчання

Варіант 13

1. Проблема співвідношення інтелекту і креативності
2. Концепт соматичної пам'яті в музичній терапії

Варіант 14

1. Несвідоме і зміст творчого продукту
2. Вікова періодизація творчої активності особистості

Варіант 15

1. Специфіка дитячої творчості
2. Концепт інтелектуальної ініціативи у Д.Б. Богоявленської як характеристика креативності

Варіант 16

1. Специфіка терапевтичного застосування творчості
2. Основні ідеї праці Є.П. Ільїна «Психологія творчості, креативності, обдарованості»

Варіант 17

1. Вчення К.Юнга про архетипи колективного несвідомого в аналізі символічно-сміслових аспектів творчості
2. Музична терапія і її можливості щодо застосування творчості (на матеріалі практик за вибором здобувача вищої освіти)

Варіант 18

1. Поняття трансцендентальної функції в концепції творчості у К.Юнга
2. Діагностичні процедури в системі В.О. Моляко «КАРУС»

Варіант 19

1. Типологія поетичної творчості в ученні К.Юнга
2. Застосування елементів творчості у проєктивних методиках

Варіант 20

1. Основний зміст праці В.О. Роменця «Психологія творчості»
2. Заняття творчістю як засіб психокорекційної роботи

Варіант 21

1. Розвиваюче навчання і його роль у формуванні креативності школярів
2. Діагностика творчих здібностей за посередництвом особистісних методик

Рекомендована література

Базова

1. Аллахвердов В.М. Неизбежный путь творчества: от инкубации к инсайту // Творчество – от биологических оснований к социальным и культурным феноменам. М.:ИП РАН, 2011.
2. Аллахвердов В.М. Психология искусства. Эссе о тайне эмоционального воздействия художественных произведений. — СПб: ДНК, 2001
3. Альтшуллер Г.С. Творчество как точная наука: Теория решения изобретательских задач. – М: Сов. радио, 1979
4. Антонова О.Є. До проблеми визначення сутності поняття креативності: проблеми та пошуки // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Київ-Вінниця, 2012. – Вип. 71. – С. 8-15
5. Бідюк О. Психоаналіз мікрообразів художнього тексту (творчість Ліни Костенко): монографія. – Луцьк : Твердиня, 2009
6. Богоявленская Д.Б. О предмете и методе исследования творческих способностей// Вопросы психологии. 1995. - №5. - С. 49-58
7. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. М.: Академия, 2002
8. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение. — М.; Воронеж, 1996
9. Выготский Л. Психология искусства. – М.:Наука, 1986
10. Гостев А.А. Психология вторичного образа. – М.: ИП РАН, 2007.
11. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб: Питер, 2012.
12. Кирющенко В.В. Язык и знак в прагматизме. – СПб: ЕУСПб, 2008.
13. Киселева М.В. Арт-терапия в работе с детьми: руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. – СПб.: Речь, 2006
14. Клименко В. Психологія творчості. Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006
15. Комаров Р.В. Креативное мышление: классификация видов. Режим доступа: <http://komarovrv.narod.ru/Klass.pdf>
16. Матюшкин А.М. Загадки одаренности: Проблемы практической диагностики. – М.: Школа - Пресс, 1993
17. Моляко В.А., Литвинова Н.И., Коваленко А.Б. Психологические проблемы творческой деятельности. – К.: Знание, 1990
18. Моляко В. А. Психология решения школьниками творческих задач. К.: Рад. школа, 1983
19. Моляко В.А. Творческая конструкторология (пролегомены).- К.: «Освіта України», 2007.- 388с.

20. Петренко В. Психосемантика искусства / В. Петренко. Основы психосемантики: Учебное пособие. – 3-е изд. – М.: Эксмо, 2010 – С. 321 – 326 (разд. 11.1)
21. Піхманець Р. Психологія художньої творчості: теоретичні та методологічні основи. – Київ: Наукова думка, 1991.
22. Пономарев Я.А. Психология творчества. Тенденции развития психологической науки. М.: Наука, 1988
23. Психология творчества: Общая, дифференциальная, прикладная / АН СССР: Под ред. Я. А. Пономарева. - М.: Наука, 1990.
24. Роменець В.А. Психологія творчості. – Київ: Либідь, 2004.
25. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М.: Питер, 2000 (Глава IX – «Воображение», Глава XVI – «Способности» (параграф «Одаренность»))
26. Рябініна О.В. Психологія творчості: Навчальний посібник. – Х.: НУЦЗУ, 2018.
27. Селиванов В.В., Селиванова Л.Н. Эффективность использования виртуальной реальности при обучении в юношеском и взрослом возрасте // Непрерывное образование: XXI век. Вып. 1 (9), 2015 <http://11121.petrso.ru/journal/article.php?id=2729>
28. Стернберг Р. Практический интеллект. – СПб: Питер, 2002
29. Стернберг Роберт Дж. За пределами IQ: триархическая теория интеллекта: Пер. с англ и науч. ред. проф. А.А. Алексеева. – Режим доступа: [developpsy.ru /DOC/ Beyond IQ.pdf](http://developpsy.ru/DOC/Beyond_IQ.pdf)
30. Сусанина И.В. Введение в арт-терапию: Учебное пособие. – М.: Когито-Центр, 2007
31. Старовойтов А.В. Практика динамічної арт-терапії. Режим доступа: <http://art-life.today/event/art-terapij/>
32. <http://art-life.today/event/micnterii-lesa/>
33. <http://art-life.today/event/georgia-on-my-mind/>
34. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. – М.: Мысль, 1947
35. Торшина К.А. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии // Вопросы психологии. – 1998
36. Федій О.А. Естетотерапія. – К.: Центр Навчальної Літератури, 2012
37. Федій О.А. Науково-педагогічні основи естетотерапії. Лекція. Режим доступа: <http://uchebniks.net/book/1111-estetoterapiya-navchalnij-posibnik-fedij-oa/14-211-lekciya-naukovo-pedagogichni-osnovi-estetoterapiyi.html>
38. Шапарь В. Б., Тимченко А. В., Швыдченко В. Н. Практическая психология. Инструментарий. – Ростов н/Д.: «Феникс», 2002
39. Шмелев А.Г. Введение в экспериментальную психосемантику: теоретико-методологические основания и психодиагностические возможности. – М.: МГУ, 1983.
40. Шрагіна Л.І. Психологія вербальної уяви. Функціонально-системний підхід. – К.: Києво-Могилянська академія, 2016
41. Шрагіна Л.І. Технологія розвитку креативності. – К.: Шкільний світ, 2010
42. Шушарджан С.В. Музыкотерапия: история и перспективы // Клиническая медицина. – 2000 – №3. Режим доступа: www.nsk.ru

43. Юнг К.Г. Об отношении аналитической психологии к поэзии // Сознание и бессознательное: Сборник. – 1997. – С. 313-335.
44. Юнг К.Г. О феноменологии духа в сказках // Юнг К.Г. Божественный ребенок: Аналитическая психология и воспитание. – М., 1997. – С. 291-344.
45. Юнг К.Г. Психологія і поезія // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів: Літопис, 1999
46. Юнг К.Г. Трансцендентальна функція / Синхроністичність. – М.: Рефл-Бук, 1997
47. Эстес К. Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях. – М.: София, 2010

48. Допоміжна

49. Адельгейм Є. Естетичний трактат І.Франка і проблеми психології творчості // Франко І. Із секретів поетичної творчості. – К.: Радянський письменник, 1969.
50. Артемьева Є.Ю. Психологія суб'єктивної семантики. – М.: МГУ, 1980.
51. Башляр Г. Психологія вогню. – М.: Прогрес, 1995
52. Вознесенська О. Використання арт-технологій в сімейній психотерапії // Простір арт-терапії: Зб. наук. ст. / ЦППО АПН України, ГО "Арт-терапевтична асоціація"; Редкол.: Семиченко В. А., Чуприков А. П. та ін. – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 1. – С. 5-19.
53. Галанинская С. [Окунаясь в чудо](http://www.religare.ru) // www.religare.ru. — 2013. — 2 апреля.
54. Жижек С. Как читать Лакана. Режим доступа: <http://dreamwork.org.ua>
55. Кошелюк О. Символізація містичного : психоаналітична інтерпретація оніричного тексту // Філологічні трактати: наук. журнал / ред. О.Ткаченко та ін. – Суми : Вид-во СумДУ, Х. : Вид-во ХНУ ім. Каразіна, 2010. – Т. 2. – № 4. – С. 36-42.
56. Крыстева Ю. От Я к Другому. – Минск, 1997.
57. Левчук Л.Т., Панченко В.І., Кучерюк Д.Ю. *Естетика: Підручник*. – К.: Центр учбової літератури. – 2010*
58. Мамардашвили М. К. «Эстетика мышления» из книги «Философские чтения» . — СПб: Азбука – классика, 2002. Режим доступа: Янко Слава (Библиотека Fort/Da) || <http://yanko.lib.ru>
59. Маньковская Н.Б. Шизоанализ вместо психоанализа? М.: Знание, 1991.
60. Одаренные дети: проблемы, перспективы, развитие. Мат. Всерос. Науч. конф. – СПб.: ГБОУ Академия последипломного педагогического образования. – 2013. <http://www.soldino.edu.ee/pildid/3/319/konversp.pdf>
61. Music Therapy Helps Vets Control Symptoms of PTSD. Режим доступа: <http://www.wnyc.org/story/93503-music-helps-vets-control-symptoms-ptsd/>
62. Punkanen M. On a journey to somatic memory // Music and altered states: consciousness, transcendence, therapy and addictions. Ed. by David Aldridge & Jörg Fachner. – Jessica Kingsley Publishers. – 2006. – Chapter 11. – p. 140 – 144

* курсивом виділена література, наявна в бібліотеці НУЦЗУ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

ПАКЕТ
КОМПЛЕКСНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ
З ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ»

з підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»
у галузі знань 0301 „Соціально-політичні науки”
за напрямом 8.03010201 “Психологія”

Укладач: д.ф.н., професор Рябініна О.В.

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри
соціальних і гуманітарних дисциплін
протокол № 10 від 16.06.2017 р.
Завідувач кафедри
доктор філософських наук, професор
О.В. Рябініна

Харків 2017

Варіант 1

1. Дати аналіз поняття творчості
2. Навести концепції креативності
3. Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 2

1. Розкрити поняття креативності
2. Дати аналіз концепту трансцендентальної функції у К.Юнга
3. Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 3

1. Розкрити поняття дивергентного мислення
2. Дати аналіз концепції творчості С.Рубінштейна
3. Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 4

1. Дати аналіз категорії уяви
2. Розкрити предмет психології творчості
3. Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 5

1. Розкрити психологічний зміст поняття нового
2. Дати аналіз діяльності О.Потебні в сфері психології творчості
3. Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 6

- 1.Розкрити поняття обдарованості
- 2.Дати аналіз задачного підходу у формуванні креативності
- 3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 7

- 1.Розкрити суть проблеми діагностики обдарованості
- 2.Представити нумінозне у К.Юнга як категорію творчості
- 3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 8

- 1.Розкрити поняття таланту і генію
- 2.Дати аналіз «теорії інвестування» Р.Стернберга – Д.Лаверта
- 3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 9

- 1.Дати аналіз специфіки інкубаційної фази творчого процесу
- 2.Розкрити інтерпретацію художніх емоцій Л.Виготським
- 3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 10

- 1.Дати аналіз типології креативності
- 2.Розкрити смисл теорії рішення винахідницьких задач Г.С. Альтшуллера

3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 11

1.Навести вікову періодизацію творчих здібностей

2.Розкрити співвідношення інтелекту та креативності

3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 12

1.Розкрити поняття побічного продукту у Я.О. Пономарьова

2. Дати аналіз концепту вторинного образу у А.А. Гостєва

3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 13

1.Дати аналіз поняття символної архітектури в номінації Є.П. Ільїна

2.Окреслити здобутки харківської естетико-психологічної школи

3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 14

1.Розкрити поняття фантазії

2.Схарактеризувати діяльнісний підхід до природи творчості

3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 15

1.Дати аналіз поняття інтуїції

- 2.Схарактеризувати розуміння творчості в психоаналізі З.Фрейда
- 3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 16

- 1.Розкрити поняття інсайту
- 2.Дати аналіз терапевтичного потенціалу творчої діяльності
- 3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 17

- 1.Розкрити взаємозв'язок триархічної моделі інтелекту і візії креативності у Р.Стернберга
- 2.Дати аналіз концепції креативності Е.Торренса
- 3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 18

- 1.Окреслити творчі форми роботи в арт-терапевтичних практиках аналітичної психології
- 2.Дати аналіз концепції креативності за Дж.Гілфордом
- 3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 19

- 1.Розкрити функціональні можливості творчих форм діяльності у психокорекції
- 2.Дати аналіз ідеї латерального мислення у Е. де Боно
- 3.Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

Варіант 20

1. Розкрити стадіальну логіку творчого процесу
2. Розкрити основний зміст учення Я.О. Пономарьова про розвиткову природу творчості
3. Розкрити суть методики діагностики креативності (за вільним вибором)

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Аллахвердов В.М. Неизбежный путь творчества: от инкубации к инсайту // Творчество – от биологических оснований к социальным и культурным феноменам. М.:ИП РАН, 2011.
2. Аллахвердов В.М. Психология искусства. Эссе о тайне эмоционального воздействия художественных произведений. — СПб: ДНК, 2001
3. Альтшуллер Г.С. Творчество как точная наука: Теория решения изобретательских задач. – М: Сов. радио, 1979
4. Антонова О.Є. До проблеми визначення сутності поняття креативності: проблеми та пошуки // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Київ-Вінниця, 2012. – Вип. 71. – С. 8-15
5. Бідюк О. Психоаналіз мікрообразів художнього тексту (творчість Ліни Костенко): монографія. – Луцьк : Твердиня, 2009
6. Богоявленская Д.Б. О предмете и методе исследования творческих способностей// Вопросы психологии. 1995. - №5. - С. 49-58
7. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. М.: Академия, 2002
8. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение. — М.; Воронеж, 1996
9. Выготский Л. Психология искусства. – М.:Наука, 1986
10. Гостев А.А. Психология вторичного образа. – М.: ИП РАН, 2007.
11. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб: Питер, 2012.
12. Кирющенко В.В. Язык и знак в прагматизме. – СПб: ЕУСПб, 2008.
13. Киселева М.В. Арт-терапия в работе с детьми: руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. – СПб.: Речь, 2006
14. Клименко В. Психологія творчості. Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006

15. Комаров Р.В. Креативное мышление: классификация видов. Режим доступа: <http://komarovrv.narod.ru/Klass.pdf>
16. Матюшкин А.М. Загадки одаренности: Проблемы практической диагностики. – М.: Школа - Пресс, 1993
17. Моляко В.А., Литвинова Н.И., Коваленко А.Б. Психологические проблемы творческой деятельности. – К.: Знание, 1990
18. Моляко В. А. Психология решения школьниками творческих задач. К.: Рад. школа, 1983
19. Моляко В.А. Творческая конструкторология (пролегомены).- К.: «Освита Украины», 2007.- 388с.
20. Петренко В. Психосемантика искусства / В.Петренко. Основы психосемантики: Учебное пособие. – 3-е изд. – М.: Эксмо, 2010 – С. 321 – 326 (разд.11.1)
21. Піхманець Р. Психологія художньої творчості: теоретичні та методологічні основи. – Київ: Наукова думка, 1991.
22. Пономарев Я.А. Психология творчества. Тенденции развития психологической науки. М.: Наука, 1988
23. Психология творчества: Общая, дифференциальная, прикладная / АН СССР: Под ред. Я. А. Пономарева. - М.: Наука, 1990.
24. Роменець В.А. Психологія творчості. – Київ: Либідь, 2004.
25. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М.: Питер, 2000 (Глава IX – «Воображение», Глава XVI – «Способности» (параграф «Одаренность»))
26. Рябініна О.В. Психологія творчості: Навчальний посібник. – Х.: НУЦЗУ, 2018.
27. Селиванов В.В., Селиванова Л.Н. Эффективность использования виртуальной реальности при обучении в юношеском и взрослом возрасте // Непрерывное образование: XXI век. Вып. 1 (9), 2015 <http://lll21.petrso.ru/journal/article.php?id=2729>
28. Стернберг Р. Практический интеллект. – СПб: Питер, 2002
29. Стернберг Роберт Дж. За пределами IQ: триархическая теория интеллекта: Пер. с англ и науч. ред. проф. А.А. Алексеева. – Режим доступа: developpsy.ru/DOC/Beyond_IQ.pdf
30. Сусанина И.В. Введение в арт-терапию: Учебное пособие. – М.: Когито-Центр, 2007
31. Старовойтов А.В. Практика динамічної арт-терапії. Режим доступа: <http://art-life.today/event/art-terapij/>
32. <http://art-life.today/event/micnterii-lesa/>
33. <http://art-life.today/event/georgia-on-my-mind/>
34. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. – М.: Мысль, 1947
35. Торшина К.А. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии // Вопросы психологии. – 1998
36. Федій О.А. Естетотерапія. – К.: Центр Навчальної Літератури, 2012
37. Федій О.А. Науково-педагогічні основи естетотерапії. Лекція. Режим доступа: <http://uchebniks.net/book/111-estetoterapiya-navchalnij-posibnik-fedij-oa/14-211-lekciya-naukovo-pedagogichni-osnovi-estetoterapiyi.html>

38. Шапарь В.Б., Тимченко А.В., Швыдченко В.Н. Практическая психология. Инструментарий. – Ростов н/Д.: «Феникс», 2002
39. Шмелев А.Г. Введение в экспериментальную психосемантику: теоретико-методологические основания и психодиагностические возможности. – М.: МГУ, 1983.
40. Шрагіна Л.І. Психологія вербальної уяви. Функціонально-системний підхід. – К.: Києво-Могилянська академія, 2016
41. Шрагіна Л.І. Технологія розвитку креативності. – К.: Шкільний світ, 2010
42. Шушарджан С.В. Музыкотерапия: история и перспективы // Клиническая медицина. – 2000 – №3. Режим доступа: www.nsk.ru
43. Юнг К.Г. Об отношении аналитической психологии к поэзии // Сознание и бессознательное: Сборник. – 1997. – С. 313-335.
44. Юнг К.Г. О феноменологии духа в сказках // Юнг К.Г. Божественный ребенок: Аналитическая психология и воспитание. – М., 1997. – С. 291-344.
45. Юнг К.Г. Психологія і поезія // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів: Літопис, 1999
46. Юнг К.Г. Трансцендентальная функция / Синхронистичность. – М.: Рефл-Бук, 1997
47. Эстес К. Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях. – М.: София, 2010

48. Допоміжна

49. Адельгейм Є. Естетичний трактат І.Франка і проблеми психології творчості // Франко І. Із секретів поетичної творчості. – К.: Радянський письменник, 1969.
50. Артемьева Є.Ю. Психология субъективной семантики. – М.: МГУ, 1980.
51. Башляр Г. Психоанализ огня. – М.: Прогресс, 1995
52. Вознесенська О. Використання арт-технологій в сімейній психотерапії // Простір арт-терапії: Зб. наук. ст. / ЦППО АПН України, ГО "Арт-терапевтична асоціація"; Редкол.: Семиченко В. А., Чуприков А. П. та ін. – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 1. – С. 5-19.
53. Галанинская С. [Окунаясь в чудо](http://www.religare.ru) // www.religare.ru. — 2013. — 2 апреля.
54. Жижек С. Как читать Лакана. Режим доступа: <http://dreamwork.org.ua>
55. Кошелюк О. Символізація містичного : психоаналітична інтерпретація оніричного тексту // Філологічні трактати: наук. журнал / ред. О.Ткаченко та ін. – Суми : Вид-во СумДУ, Х. : Вид-во ХНУ ім. Каразіна, 2010. – Т. 2. – № 4. – С. 36-42.
56. Крыстева Ю. От Я к Другому. – Минск, 1997.
57. Левчук Л.Т., Панченко В.І., Кучерюк Д.Ю. Естетика: Підручник. – К.: Центр учбової літератури. – 2010*
58. Мамардашвили М. К. «Эстетика мышления» из книги «Философские чтения» . — СПб: Азбука – классика, 2002. Режим доступа: Янко Слава (Библиотека Fort/Da) || <http://yanko.lib.ru>

* курсивом виділена література, наявна в бібліотеці НУЦЗУ

59. Маньковская Н.Б. Шизоанализ вместо психоанализа? М.: Знание, 1991.
60. Одаренные дети: проблемы, перспективы, развитие. Мат. Всерос. Науч. конф. – СПб.: ГБОУ Академия последипломного педагогического образования. – 2013. <http://www.soldino.edu.ee/pildid/3/319/konversp.pdf>
61. Music Therapy Helps Vets Control Symptoms of PTSD. Режим доступа: <http://www.wnyc.org/story/93503-music-helps-vets-control-symptoms-ptsd/>
62. Punkanen M. On a journey to somatic memory // Music and altered states: consciousness, transcendence, therapy and addictions. Ed. by David Aldridge & Jörg Fachner. – Jessica Kingsley Publishers. – 2006. – Chapter 11. – p. 140 – 144

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кафедра соціальних і гуманітарних дисциплін

ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПЛАНІВ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

з підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”
напряму підготовки 0301 – Соціально-політичні науки
спеціальність 8.03010201 Психологія”

Харків 2017

Методичні вказівки складено відповідно до освітньо-професійної програми з підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр” у напрямі підготовки 0301 Соціально-політичні науки, спеціальність 8.03010201 “Психологія”

Затверджено на засіданні кафедри
соціальних і гуманітарних дисциплін
Протокол № 11 від 14.05.2017 р.
Завідувач кафедри
О.В. Рябініна
“ ” _____ 2017 р.

Укладач: Рябініна О.В. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін Національного університету цивільного захисту України

© Національний університет
цивільного захисту України
2017

МОДУЛЬ 1. Специфіка і змістовно-структурні складові творчості

Тема 1. Творчість як теоретична проблема

Навчальні питання.

- 1.Зміст і культурно-історичне становлення категорії творчості
- 2.Індивідуально-суб'єктивний вимір творчості
- 3.Особливості творчого процесу

1. Зміст і культурно-історичне становлення категорії творчості

Розкриття даного питання передбачає актуалізацію метафізики творчості, з її уявленнями про нумінозний, богонатхненний дар творця. Від учень класичної давнини до модерну (Срібної доби, містичних уявлень західної естетики) можна простежити лінію ставлення до суб'єкта творчості як провідника вищих смислів і божественних таїн буття. Слід показати, що роль таких ідей полягає у постановці проблем генези творчості. Буде доцільним навести далі приклади релігійного та біологізаторського підходів у цих питаннях. Має сенс також висвітлити еволюцію від уявлень про богонатхненної місії творця – через антропоцентричну парадигму – до ірраціоналізму та нео-архаїчних тенденцій, пов'язаних з ідеєю колективного начала і над-осібних джерел творчої інтенції.

У даному питанні слід проаналізувати також відкритий характер творчості і її категоріального осмислення, дисциплінарний спектр вивчення творчості, як і її інтегральний масштаб щодо сутнісних характеристик людини. Суб'єктивність не має завершення (інакше кажучи, психічне не має межі, є безмірним), що і виявляє себе у творчості.

2. Індивідуально-суб'єктивний вимір творчості

Відправляючись від сформованих у відповіді на перше питання уявлень про культурно-антропологічні визначники творчості, слід приділити увагу специфіці творчості як такої діяльності, в якій розкривається і гармонізується психічний світ суб'єкта, його психологічна і культурна ідентичність, унікальність; що знаходить свого виразу в оригінальній, а іноді й новаторській якості творчого продукту.

Отже, розкриваючи індивідуально-суб'єктивний вимір творчості, необхідно звернутись до категорії креативності і показати, що остання є здатність людини до створення унікального культурного продукту, що має об'єктивну новизну і при цьому являє собою потенціальну духовну і теоретичну цінність для інших людей.

Разом із цим, характеризуючи дану парадигму, слід мати на увазі її зв'язок з універсалією прогресу та історичну обмеженість самого прогресизму. Доцільним є проаналізувати поняття нового і показати відносність феномена новизни. Якщо нове – це є те, чого раніше не існувало, то в яких сферах людського буття існує нове і як відрізнити створення нового від актуалізації того, що вже існує? Чи є спільними критерії нового в науці та мистецтві? Доведіть, що мистецтво, художня

творчість виступає концентрованою формою нового. Наведіть учення з психології творчості, в яких остання постає як створення нового продукту.

У даному питанні слід звернутись до альтернативи «нового», яким є поняття «унікуму», унікальності. З огляду на специфіку мистецтва, а ширше, – ціннісного бачення культури, – унікальність є більш доцільним, ніж новизна, відповідником суті творчості. В такому контексті має сенс підняти поняття таланту, генію.

Нарешті, в опорі на розуміння інтегрального характеру творчості, потрібно розкрити вчинковий підхід у її категоріальному осмисленні. Доцільним буде цей підхід висвітлити на матеріалі праці В.А. Роменця «Психологія творчості».

3. Особливості творчого процесу

Відповідь на це питання потребує попереднього ознайомлення з мемуарно-біографічною літературою, уявлень про спосіб самореалізації творчої особистості, специфіку пов'язаних із творчістю психічних станів, життєвий світ та образно-психологічну реальність автора, мотивацію, спонтанність творчості, та ін. Відомо, що внутрішня спонuka до творчості і сам характер творчого мислення не є такими само, як у ситуації репродуктивного мислення, з притаманною йому пізнавальною активністю, логікою розумових операцій і засвоєнням уже існуючого соціального досвіду. Творчий процес вочевидь характеризується своєрідністю, в силу якої сам продукт творчості виявляється чимось відмінним від існуючого доти, унікальним. Мета здобувача вищої освіти в розкритті поставленого навчального питання саме і полягає в тому, щоб окреслити позиції цієї своєрідності, не підіймаючи на цьому етапі вивчення дисципліни проблемно-дискусійні питання структури і специфіки кожної зі стадій, які виділяються у творчому процесі теоретиками. Отже, основна увага має бути зосереджена на порівнянні спонтанних і здійснюваних за планом, продуктивних і репродуктивних психічних актів; на уявленнях про натхнення та творче «осяяння»; на розумінні зовнішньої невпорядкованості ідей та образів, які становлять основу творчого продукту, та ірраціональному характері фантазії. Тож у ході підготовки до семінарського заняття доцільним буде розібрати компоненти творчих інтенцій – фантазію, продуктивну уяву, естетичне відношення, феномен проєкції образу автора на структурно-змістовні характеристики його твору.

Одним з орієнтирів для порозуміння здобувачами вищої освіти специфіки творчості буде віднаходження її в координатах діяльнісного підходу, що лежить в основі абсолютної більшості навчальних курсів психологічних дисциплін. Даний підхід передбачає взаємозв'язок категорій діяльності, творчості і гри. Кожна з них становить ступеневу характеристику самодіяльної реалізації суб'єкта культури – у практичних, а, на їх основі, і символічних актах перетворення фізичної і психічної складових свого життєвого світу. Якщо найбільш загальна категорія реальності – це базова понятійна структура характеристики суб'єкта, то творчість – уже спосіб діяльності, що також відповідає цілісності суб'єкта на шляху до створення нового, унікального змісту культури; а гра – універсалія альтернативного, символічного і багато в чому екзистенціально-міфологічного буття. Саме у грі продуктивна уява і фантазія реалізуються починаючи з дошкільного віку (коли ігрова діяльність стає провідною) і до зрілості, від наївної міфологізації своєї екзистенціальної дійсності

у дітей – до потужних художньо-естетичних явищ. Гра – це і фантазування, і типи практики створення уявної реальності. Гра на музичних інструментах – і рольова, ділова гра; гра акторів у спектаклі – і програвання ситуацій у тренінгах; методики психодрами, символ-драми – і створення віртуального ландшафту спілкування – все це різновиди гри, загальним знаменником яких є створення альтернативного, міфо-символічного сценарію реальності. Гра в природі людини визначається вже на фундаментальних рівнях «екзистенціального міфу» (Ю.Козелецький). Відтак, приступаючи до аналізу специфіки творчості, буде корисним простежити природу гри.

Треба звернути увагу і на психічний, і на соціокультурний рівні буття гри, з огляду на їх взаємозв'язок. Якщо в психічному вимірі гра є основою для розвитку будь-яких видів діяльності, то в культурі ранні етапи становлення гри первинно пов'язані з уявленнями про дію вищих сил універсуму. Поява антропоцентризму означала перевід гри у розряд смислів культурної діяльності людини. Гра у такій площині виявляється і самодостатньою, оскільки йдеться про цільову замкнутість її на самому процесі, – і водночас підпорядкованою загальним закономірностям щодо перетворення людиною передумов свого існування, яке є атрибутивною її характеристикою як суб'єкта. З погляду психологічного змісту гри, суттєвими є і її діяльний характер, і перетворювальні властивості, і залучення в неї фантазії, уяви, символізації, та інших суттєвих ознак творчості. Спираючись на концепцію *Homo ludens* у Й.Хойзінги, покажіть універсальність, здатність гри бути дотичною до всіх проявів людської активності. Розкриваючи смисл гри як альтернативної, творчої реалії, слід актуалізувати єдність у ній свободи і правила, індивідуального і над-особового (колективного) начал. Сучасній культурній рефлексії притаманна своєрідна містифікація гри. Спробуйте проаналізувати це явище з боку психології творчості.

Питання для самостійної підготовки:

- 1.Різновиди творчої діяльності
- 2.Віртуальна реальність як продукт творчості

Тематика рефератів:

1. Творча індивідуальність мистця (художній і біографічний матеріал на вибір здобувача)
2. Наукова і технічна творчість: спільне і відмінне
3. Естетичне відношення і специфіка художньої творчості

Література:11, 14, 17, 19, 21, 24, 25, 26.

Тема 2. Психологічні характеристики творчості

Навчальні питання:

1. Творчість у психологічному дискурсі: спрямованість аналізу

2. Творча особистість як психологічний феномен
3. Уява, фантазія, інтуїція – психологічні характеристики творчості

1. *Творчість у психологічному дискурсі: спрямованість аналізу*

Розгляд даного питання доцільним буде почати з аналізу генези психології творчості. Проаналізуйте зв'язок психологічного і філософського (і, відповідно, наукового і метафізичного) дискурсів у питаннях щодо природи натхнення, уяви, осяяння (інсайту), фантазії, інтуїції – явищ образно-теоретичного порядку, які є визначниками специфіки творчості. Сформулюйте своє бачення творчості спершу у філософському, потім у психологічному вимірі. Чим визначається необхідність її наукового аналізу? Зверніть увагу на умоглядність перших наукових розвідок з проблематики творчого процесу (Г.Гельмгольц, А.Пуанкаре, Ж.Адамар, Г.Уоллес, П.Енгельмейер), геніальності (Ч.Ломброзо), творчої уяви (Т.Рібо) і на практичну спрямованість пізніших досліджень творчості.

На основі сформованого уявлення про специфіку психологічних досліджень творчості потрібно схарактеризувати два основні дискурсивні напрями у сучасній психології творчості: розробка теоретико-методологічних підвалин психологічної інтерпретації творчості та досвід діагностики творчих здібностей і їх формування. Необхідно навести приклади обох типів досліджень. Перший з них представлений вченням В.А. Роменця, другий – діагностичною методикою Е.П. Торранса. У ряді найвідоміших учень психології творчості, таких як учення Я.О. Пономарьова про інтуїтивний досвід, система КАРУС у В.О. Моляко, системи тестів Дж.Гілфорда і Р.Стернберга, присутня потужна концептуальна основа, що сходиться до науково-світоглядних засад. Так, Пономарьов розробив концепцію творчості як феномена всезагального розвитку; Моляко висунув і обґрунтував стратегіальний підхід до творчості; теорія дивергентного мислення, створена Гілфордом, у теперішній час продовжує фундувати більшість методик дослідження і типології креативності, а Стернберг розробив діагностику креативності на основі своєї тріархічної теорії інтелекту, що також багато в чому визначила поступ психологічної науки.

Отже, щодо специфіки творчості як предмета психологічного пізнання слід пам'ятати, що, по-перше, творчість вивчається і загальною, і диференціальною, і прикладною психологією; по-друге, творчість досліджується у вимірі особистості і її спрямованості; по-третє, творчий процес вивчається в аспекті перебігу станів і феноменів психічного світу особистості.

2. *Творча особистість як психологічний феномен*

У даному питанні центральним предметом уваги є риси особистості, які її характеризують як творчу – спроможну творити; зайняту творчістю, як у смислі актуального процесу, так і на рівні професійного життя. Доцільно буде звернутись до найбільш очевидних рис «психологічного портрету» такої людини. Творчість – процес, який переорієнтує організацію життєвого світу особистості в напрямку її

внутрішньої свободи і сміливості провадити нестандартні рішення теоретичних, а іноді й повсякденно-практичних проблем. Творча людина є живою «ілюстрацією» категорії індивідуальності, цільною з усіма своїми особливостями. Водночас, така людина характеризується відносною автономією творчих станів, їх спонтанністю і тенденцією втручатись у звичайний хід життя, визначати собою думки і погляди, сприйматись як спонука або підказка. Пригадайте приклади з життя художників і вчених (Д. Менделєєва та Г. Берліоза, яким, за свідченням біографів, «наснилися» їхні витвори – періодична система хімічних елементів і «Фантастична симфонія»; Моцарта, який порівнював стан творчого натхнення з міцним і солодким сном). Поміркуйте, чи виражається творча свобода особистості у властивостях витвору мистецтва або теоретичного продукту? Зокрема, цілісність твору, його внутрішня завершеність свідчить про внутрішню цільність і творчу самодостатність автора і, можливо, відрізняє таку людину від графомана. Так само, унікальність певної ідеї або концепції вказує на самодостатність і переважання творчого начала серед рис «психограми» автора.

У ході підготовки відповіді слід актуалізувати сучасний стан питання про диспропорцію психічної діяльності творчої особистості, що виражається різністю стилів мислення. Наведіть типологію когнітивних стилів. З якими психологічними закономірностями пов'язане уявлення про аналітичний і синтетичний стилі? Буде доцільним звернутись до розглянутих у лекції досліджень зв'язку особливостей творчого мислення зі специфікою ментальних актів та довгострокової пам'яті.

Також слід розглянути феномен сатурації. У зв'язку з чим у автора виникає ілюзія втручання у його діяльність вищих сил? Розкрийте поняття про побічний продукт творчості.

3. Уява, фантазія, інтуїція – психологічні характеристики творчості

У розгляді даного питання головну складність становить співвіднесення рис і властивостей раціональної та ірраціональної природи, щільно пов'язаних і в акті творчості, і на рівні характеристик творчої особистості.

Перш ніж визначитись із інтерпретацією вказаних понять, доцільним було б актуалізувати специфіку культурного буття людини. Адже всі глибинні інтуїції, творчі осяяння, різноманітні образно-естетичні явища, в їх безпередумовності та спонтанності, виявляють незвідний до вітальних потреб зміст культури. Тож уява, фантазія й інтуїція у психології творчості постають в аспекті своєї продуктивності і відносної змістовної автономії від повсякденних нужд праксису.

У контексті культурного змісту інтуїції варто згадати досвід її апології, аж до абсолютизації й містифікації, у А. Бергсона. Цей приклад допоможе з'ясувати багатовимірний характер поняття. Розкрийте гносеологічний і психоевристичний підходи в інтерпретації феномена інтуїції.

Слід показати, що в загальному розумінні інтуїція являє собою пошукову процедуру. З погляду евристичного змісту пізнавальної діяльності, інтуїція являє собою акт знаходження рішення задачі на основі орієнтирів, які не зв'язані логічно або не є достатньо зв'язаними для побудови умовиводу на базі правил логіки. Уповні інтуїція проявляється при рішенні задач із невизначеними умовами, коли

спрацьовує здатність мислення до перенесення відомого на невідоме; а відтак, не лише пізнання одного об'єкта через інші, що мають подобу, але й передбачення. У зв'язку з цим слід згадати про елемент не довільного, притаманний інтуїції. Тут слід згадати також підхід до поняття інтуїції у Є.П. Ільїна. Розрізнення мислення інтуїтивного і дискурсивного він пояснює особливостями інформаційних процесів в акті інтуїції. Це обсяг, характер, способи переробки інформації. Інтуїтивний акт базується на меншому її обсязі, ніж дискурсивний; а нестачу інформації в цьому випадку компенсує досвід суб'єкта.

Уява супроводжує процес мислення, бере участь в операціях аналізу, синтезу, абстрагування. Уява – процес створення образів за посередництвом установлення нових зв'язків між відомими образами й знаннями.

Слід показати зв'язок уяви з нерелективними чинниками пізнання – образом, уявленням; її роль у процесах образного мислення, в силу чого уява не зводиться до операціонального арсеналу мислі. Варто згадати, що Т. Рібо при постановці теоретичної проблеми уяви звертав увагу на її спонтанність і багатоскладовий характер. Рібо займався творчою уявою, тоді як у сучасній психології специфіка уяви активно розробляється у контексті проблематики когнітивних процесів; як фактора мислення, коли виникає образ результату, розробляється стратегія діяльності у ситуаціях невизначених та ймовірних.

Далі слід перейти до типології уяви і порушити питання про критерій новизни, що, як відомо, визначає типологію уяви. Творча уява – це відносно автономний тип активної уяви, що існує наряду з відтворюючим її типом.

Опишіть відмінності відтворюючої та продуктивної уяви з позицій її творчого потенціалу. Зверніть увагу на їх тісний взаємозв'язок у різних формах діяльності. Читання, слухання музики і розглядання картини – то є все певні форми співтворчості. В уяві відтворюючій міститься момент і уяви творчої. Сучасне мистецтво нерідко безпосередньо «розраховане» на діалог із публікою. Такими є музичні форми-акції, афористична проза, сюрреалістичні й абстракціоністські твори живопису.

Схарактеризуйте прийоми уяви – загострення, типізацію, аглютинацію, – і покажіть їх значення для творчого процесу.

Нарешті, розкриття даного питання потребує співвіднесення понять уяви та фантазії. Наведіть приклади роботи фантазії у творчому процесі, її витворів.

Питання для самостійної підготовки:

1. Визначте специфічні обриси творчого процесу
2. Схарактеризуйте особистість творчої людини
3. Розкрийте специфіку творчості як психічної діяльності

Тематика рефератів:

Творчий процес очами автора: діячі мистецтва про специфіку творчої діяльності

Вища нервова діяльність у творчому процесі: головні наукові факти

Видатні творчі особистості, їх життя і характери (за вільним вибором)

Література: 1, 3, 8, 9, 11, 14, 25, 40

Тема 3. Творчість і розум

Навчальні питання

1. Логоцентризм і прогресизм у психології творчості
2. Мислення як творчість
3. Багатовимірність інтелекту у дослідженнях творчого потенціалу

1. Логоцентризм і прогресизм у психології творчості

Для розкриття даного питання суттєвим є розуміння важливого значення та, водночас, своєрідного устрою актів раціональності, задіяних у творчому процесі. Наприклад, композиція у творах живопису має в своїй основі принцип «золотого перерізу»; у мелодії та «акомпанементі» закладені суворі логічні правила музики. Але хіба сприймаюча свідомість актуалізує їх? Звісно, ні. Адже звукові якості в ній представлені образними. А особливості композиції картини – просторовими ефектами. Інтелектуальна складова ніби розчинена в художньо-творчому процесі. Вона так само пронизує і процес наукового пошуку, але кульмінаційний момент – інсайт – є виведенням на перший план позарозумних, духовно-чуттєвих чинників творчості, що вони латентно присутні у перебігу розумових дій.

З огляду на це, доцільним буде позначити у відповіді на питання специфіку раціональної складової творчості. Слід також пам'ятати, що творчість передусім є феномен культурного буття людини, а в культурі прогрес має відносне значення і не приймається до уваги при визначенні культурної цінності творчого продукту.

Отже, міркування щодо ролі логоцентризму і гностицизму, властивого ряду підходів, котрі спираються на показники навчання (і, передусім, рішення задач), у вивченні творчого потенціалу особистості, мають бути побудовані з урахуванням відносності, обмеженості цих академічних процедур практикою учбового процесу або орієнтованого на технічний прогрес теоретичного пошуку. Слід показати, що задачний підхід дійсно має переваги при вимірюванні комбінаторної здатності, спроможності учня знаходити різні способи рішення задач; але не спрацьовує як універсальний «ключ» до унікальності твору – єдиного феномена, котрий цілком і повністю продукується вперше. І порівняно з котрим рішення задач є прикладним способом використання творчих можливостей. Слід показати, що вимірювання творчого унікалу є проблемою, а звідси – і практика переведення діагностики цих можливостей особистості у площину учбової діяльності, і вплив на інтерпретацію феномена новизни ідеології прогресизму, – оскільки новий спосіб розв'язання тих чи інших задач із необхідністю враховує попередні.

Міркуючи про природу прогресизму, варто актуалізувати й історію питання щодо сполучення концепту несвідомого психічного, який неодмінно з'являється у теоретизуванні на теми творчості, та традиційної логіки соціально-діяльнісного підходу, в умовах якого несвідоме первинно поставало як удавана реалія. Отже, в підсумку розгляду даного питання необхідно визначитись із критерієм творчості, який відповідає унікальності її продукту і коріниться в ціннісному підході.

2. Мислення як творчість

У розгляді цього питання потрібно відправлятися від співвіднесення понять про мислення і творчість. Слід враховувати, що в науковій літературі ці поняття нерідко прямують до тотожності; однак між визнанням творчого начала мислі, з одного боку, і зведенням механізмів розрізнення-синтезу, які є основою мислення, до продуктивності синтезу, є різниця. Творче начало мислення – це продуктивний його зміст, визначник результативності синтезу, характеристика цілісного, нового отриманого в ході мислення умовиводу або ідеального конструкту.

Аналізуючи порядки мислення в аспекті творчості, необхідно актуалізувати концепт проблемної ситуації – такого інтелектуального утруднення, що становить специфіку проблеми як «знання про незнання». В такій ситуації виявляється той чи інший ступінь невизначеності, нестача інформації для негайного її вирішення. Невідомим може бути і те, які способи діяльності слід ужити для рішення задачі. Окресліть емоційні стани, якими супроводжується проблемна ситуація, і їх роль у формуванні пізнавального відношення; пізнавальної активності, що реалізується у висуванні та перевірці гіпотез. Далі слід висвітлити етап гіпотези і показати, що він може бути властивим різноманітним життєвим ситуаціям. І нарешті, потрібно розглянути результативний характер мислення, що і надає підстави вважати його за творчість.

Виділяючи евристичний потенціал мислення, слід звернутися до поняття продуктивності; оскільки продуктивне мислення, на відміну від репродуктивного, передбачає появу нового продукту. Слід також звернутись до дивергентного типу мислення. Як орієнтир у питанні продуктивності мислі, після того як Дж.Гілфорд постулював плідність «мислення, котре іде в різні боки», щодо оригінальних та несподіваних рішень, характеристики даного типу зберігають основне значення. А відтак, при аналізі продуктивності мислення слід враховувати його типологію.

3. Багатовимірність інтелекту як чинник творчого потенціалу

Аналіз питання слід почати з взаємозв'язку характеристик, в тому числі і видів, обдарованості – з інтерпретаціями категорії інтелекту, що здебільшого визначається як відносно стійка структура розумових здібностей індивіда. Розкрийте різні позиції щодо інтелекту: ототожнення з системою розумових операцій, зі стилем і стратегією рішення проблем, когнітивним стилем тощо. Покажіть, що інтелект належить до “нечітких” понять через невизначеність складових, використовуваних у його визначеннях; являє собою універсальну, поширювану на весь спектр життєтворчості людини здатність діяти розумно, раціонально мислити і добре впоратися із життєвими проблемами. Інакше кажучи, це характеристика і потенціалу, і рівня його реалізації. Важливим є подати всі ці міркування в контексті уявлення про значення психометричних досліджень інтелекту в його науковому вивченні; і пов'язати багатовимірний зміст даної категорії з аналітикою творчого потенціалу особистості. В цьому і полягає основний зміст даного питання.

Доцільним буде відправитись від факту, що багатовимірність інтелекту виявляється в індивідуальних нахилах, видах діяльності, які краще вдаються людині; у перевазі рівня здібностей і обдарованості у певних напрямках над результатами зусиль в інших. Наведіть типи інтелекту, як він виявляє себе у теоретичній діяльності і поза нею, згідно з класифікаціями інтелекту. Було б доцільно взяти за основу тріадну модель інтелекту Р.Стернберга.

Розкриваючи взаємозв'язок інтелекту й обдарованості, треба згадати й теорію інтелектуального діапазону В.М. Дружиніна, оскільки в ній подано ієрархію факторів інтелекту. Це питання опосередковано представлено також онтологічним підходом до якостей інтелекту у М.О. Холодної. Зверніть увагу на обстоювану дослідницею ідею цілісності інтелекту, в зв'язку з якою вона піддає критичному аналізу тестологічний підхід, і схарактеризуйте аспекти ментального досвіду, розгорнуті М.О. Холодною. Сформулюйте на основі всіх цих міркувань судження про взаємозв'язок інтелекту і творчості.

Разом із цим, слід показати відносність кореляції креативності та рівня інтелекту, спираючись на науковий факт, що при показнику тесту інтелекту Айзенка 120 і вище показники креативності й інтелекту не є однозначно взаємно відповідними; хоча ці якості взаємозв'язані в акті вибору, прийняття рішення. Доведіть, що інтелект і креативність, як атрибутивні властивості суб'єкта, поєднані численними взаємозв'язками, взаємовпливами.

Питання для самостійної підготовки:

1. Мислення як створення нового
2. Роль розуму у процесі творчості: до типології раціональності
3. Проблема інтуїції в психології творчості

Тематика рефератів:

1. Мислення і творчість у психо-логіці В.Аллахвердова
2. До проблеми тотожності мислення і творчості
3. Геніальність у науці і її особливості

Література: 1, 2, 3, 8, 11, 18, 19, 22, 23

Тема 4. Творчість і несвідоме

Навчальні питання

1. Несвідоме і специфіка творчості
2. Вчення З.Фрейда як теорія творчості
3. Розвиток психоаналізу творчості в працях закордонних теоретиків

1. Несвідоме і специфіка творчості

При аналізі даного питання буде доцільним, перш ніж проаналізувати саму категорію несвідомого, торкнутись загального уявлення сучасної психології щодо взаємної представленості раціональних і позарозумних чинників психічного, яка характеризує внутрішній світ особистості як безмірний і впорядкований водночас.

Покажіть, що чуттєвий досвід і соматична пам'ять впливають на ментальні явища – і навпаки, структури розуму і сама його процесуальність оформлюють несвідомі вияви психічного, даючи їм можливість стати матеріалом осмислення і розуміння.

Таким чином, з'ясування значення несвідомого у творчому процесі в якості його рушія та джерела актуальних для особистості образно-сміслових утворень є важливим для порозуміння специфічної для поступу творчих станів взаємодії цих вимірів психічного. Несвідоме збагачує усвідомлений зміст людської реальності на рівні світобачення, а не тільки чуттєвих імпульсів. Образи-символи, які несуть творчу картину світу, являються, структуруються, постають у якості змістовних і композиційних складових створюваного тексту культури.

Важливе значення в аналізі даного питання має уявлення про еволюцію ідей і поглядів щодо фундаментальної ролі несвідомого у процесах творчості. Згадайте приклади з досвіду сучасної вітчизняної психології, де несвідоме вивчається крізь призму інтуїтивного досвіду, установки, вчення про нерелективні передумови і фактори пізнання.

Нарешті, в рамках аналізу даного питання варто розглянути уявлення про перехід феноменів несвідомого в ментальні якості.

2. Вчення З.Фрейда як теорія творчості

У даному питанні необхідно проаналізувати основні ідеї З.Фрейда у вимірі аспекті природи творчості. Слід зупинитись на поняттях сублимації і компенсації, як характеристиках механізмів, які, за Фрейдом, надолужують цілісність психіки (попри деструктивні комплекси, негативні умонастрої та ін.) за посередництвом художньої символізації. Треба порушити дискусійне питання про невротичну редукацію у З.Фрейда процесів та продуктів творчості. Поміркуйте, які саме засади творчості ігнорує Фрейд. Для цього має сенс звернутись до інтерпретації в його ученні категорії символу, що зведена до окремого виміру компенсаторних явищ і структур. Розкрийте критичні позиції Т.Адорно, Л.Виготського щодо нівелювання онтологічної самодостатності художнього твору у З.Фрейда. Покажіть також і раціональне зерно уявлень Фрейда щодо катарсису та компенсаторної функції художньої творчості. Схарактеризуйте розуміння естетичної насолоди і мотивації творчості у Фрейда. Адже у контексті мотивів поетичної творчості Фрейд ставить питання про психологічний вплив творів мистецтва. Він помічає, що насолоду від сприйняття мистецтва, зокрема поезії, людина отримує, а поет викликає у читача, за допомогою переводу своїх несвідомих бажань в символічні форми, які вже не викликають обурення, оскільки пом'якшуються егоїстичні імпульси, скрадається лібідінозна основа творчості, яка, однак, перекликається з несвідомими потягами аудиторії, аналогічними тим, які властиві поетові. У даному питанні слід навести й приклади тлумачення змісту творів мистецтва і біографій мистців З.Фрейдом.

З.Фрейд пропонує своє психоаналітичне прочитання творчості Леонардо да Вінчі, Шекспіра, Достоевського, Гете, Гофмана, Йенсена, Ібсена; отже можна на будь-якому із прикладів показати «розшифровку» Фрейдом несвідомих мотивів і

інцестуозних бажань, які зумовлюють, на його думку, задуми художника. Так, стиль наукового мислення і художньої творчості Леонардо да Вінчі розглядається ним крізь призму дитячих переживань художника та образів трилогії «Христос і антихрист» Д.С. Мережковського, присвяченій Леонардо да Вінчі. Фройд зокрема акцентує увагу на тому, що Леонардо був позашлюбною дитиною, вихованою в домі батька, одруженого на бездітній жінці. Картина «Свята Анна» трактується Фройдом як художнє зображення синтезу історії дитинства Леонардо, деталі її композиції пояснюються його інтимними переживаннями, пов'язаними з наявністю у нього двох матерів. З точки зору дитячих переживань художника Фройд тлумачить і «Мону Лізу», висуваючи психоаналітичну розгадку посмішки Джоконди. У посмішці Джоконди, як вважав Фройд, відображені стриманість і звабливість, сором'язливість і чуттєвість, тобто все те, що, згідно з «едиповим комплексом», становить таємницю відносин між сином і матір'ю. Певною мірою можна, звичайно, встановити подібні зв'язки, але вони не виступають так виразно і прямолінійно, як представлені в психоаналізі. Логічніше припустити, що образ усміхненої Джоконди увібрав в себе всі відтінки жіночності, написаних Леонардо усміхнених мадонн. Можливо також звернутись до тлумачення Фройдом дитячо-батьківських відносин у шекспірівському «Макбеті»; підгрунття вбивства Дункана, який звів Макбета на трон. Закономірності інтерпретації мистецтва у психоаналізі Фройда слід розглянути також стосовно релігії, моральності, культури в цілому.

3. Розвиток психоаналізу творчості в працях закордонних теоретиків

Розгляд даного питання може включати в себе ряд персоналій – Т. Адорно та М. Хоркхаймера, Ц. Тодорова, Ю. Кристєвої та інших представників психоаналізу, які спеціально займалися вивченням мотивів і змісту творчості, передусім у сфері мистецтва. А можливо спиратися на матеріал лекції з даної навчальної теми, який містить розлогий аналіз поглядів Ж. Лакана і Г. Башляра щодо художньої творчості й образів мистецтва. Щодо психоаналізу творчості у Лакана, слід звернути увагу на продовження ним поглядів Фройда, і, водночас, дещо альтернативний підхід, зумовлений його фундаментальним знанням філософських учень минулого і сучасності. Важливо, що теорія Лакана, його тріада *Реальне – Уявне – Бажання*, яка окреслює міфічну якість візій та уявлень особистості, несе відбиток феноменологічної філософії, та культур-антропологічних підвалин, котрі стоять за обрисами мотивів і бажань людини. У розгляді даного питання треба звернути увагу і на зв'язок поглядів Лакана з філософським структуралізмом, оскільки його уявлення про літературну творчість тісно пов'язане з онтологічною візією мови, яка притаманна даному напрямку, і ідеєю генезисного зв'язку мови і міфу.

Що стосується психоаналізу вогню у Г. Башляра, в аналізі його вчення було б доцільним показати зв'язок аспектів метафори вогню, яку обіграє вчений, низки психологічних типів відомих представників художньої культури і образів, які він виділяє, і притаманних ним, з його погляду, комплексів. Зокрема, Башляр називає серед них комплекс Прометея, Емпедокла, Новаліса, Пантагрюеля, Гофмана.

Розглядаючи специфіку психоаналізу творчості, слід звернути увагу на його переважний зв'язок із художньою творчістю і навести якомога більш різноманітні приклади. Наприклад, А.Лісс – щодо музики, О.Бідюк – щодо української поезії. Варто також приділити увагу безпосереднім проявам психоаналітичних концептів у семантиці художнього тексту (у творчості Ю.Кристевої, О.Забужко, І.Карпи).

Питання для самостійної підготовки:

- 1.Свободні асоціації як елемент творчого пошуку
- 2.Несвідоме і мотивація творчості

Тематика рефератів:

- 1.Поетична фантазія і її несвідомі витoki
- 2.Катарсис: від античної теорії до психоаналізу

Література: 5, 9, 11, 21, 49, 51, 54, 55, 56, 59

Тема 5. Аналітична психологія К.Юнга як учення про творчість

Навчальні питання:

1. Категорії та принципи вчення К.Юнга
2. Сутнісні характеристики творчості в ученні Юнга
3. Юнгiанська традиція: переосмислення символічних форм та образів культури

1.Категорії та принципи вчення К.Юнга

У даному питанні слід передусім зупинитись на характеристиці аналітичної психології К.Юнга як учення, що утворило і тенденцію розвитку, і альтернативу психоаналізу З.Фрейда щодо розуміння духовного життя особистості. Адже Юнг, поділяючи уявлення про «законодавчу» роль несвідомого щодо психічного світу особистості, водночас не погоджувався з Фрейдом у принципових питаннях. Така незгода виявила себе через альтернативне тлумачення категорії символу, але саме ця категорія, як неважко помітити, є ключовою для культурної свідомості. Тобто, як бачимо, розходження позицій психоаналізу Фрейда та аналітичної психології Юнга стосується онтологічних питань, погляду на буття культури і її текстів. Юнг не зводить символ до фігури комплексу або сублимації невротичного вияву. Після розгляду цього методологічного моменту слід проаналізувати теорію архетипів колективного несвідомого і вчення про символ у Юнга з позицій розуміння ним природи творчості. Далі, необхідно розкрити поняття архетипу у Юнга і показати, в який спосіб виокремлення архетипових елементів і структур у кодах культурної комунікації може сприяти розумінню феномена творчості Наведіть ідеї та праці К.Юнга, у яких найбільш повно розкривається його вчення про символогенез та процедури творчості.

2.Сутнісні характеристики творчості у ученні К.Юнга

У даному питанні необхідно розглянути, в який спосіб, за К.Юнгом, у несвідомому виникають і існують зародки ідей та відкриттів; творчий дар і натхнення. А саме, зокрема, слід розкрити поняття про автономний творчий комплекс, що ґрунтується на розумінні особистісного як підоснови, на котрій зростає і котрою живиться творче. Покажіть, що автономний творчий комплекс виділяється в утвір, що виявляється «вилученим з ієрархії свідомості» (К.Юнг) і підпорядковує собі все психічне життя людського Я. Тож тим самим, за Юнгом, особистісне і творче начала можуть протистояти одне одному. Творча людина – це «двоїстість», суперечність; індивідуальність з одного боку, і носій несвідомо діючої душі людства, з іншого.

Далі, доцільним буде проаналізувати типологію творчості за Юнгом. Що він укладав у поняття психологічної та візіонерської творчості? Наведіть приклади.

В ході аналізу даного питання слід показати, що творчий процес згідно з ученням Юнга – то є процес одухотворення архетипів, їх розгортання і пластичне оформлення.

Схарактеризуйте також метод "психічної феноменології", "феноменології "я", пропонований Юнгом з метою наблизити аналітичну психологію до проблем процесу художньої творчості, і проведіть по його лінії грань між підходами Фрейда та Юнга до прояву несвідомого в мистецтві.

Нарешті, доцільним буде розкрити поняття трансцендентальної функції, яке у Юнга виражає взаємодію чуттєвих і раціональних чинників творчого процесу. Подумайте, яким є діапазон актів і процесів, що підпадають під дане поняття. Можливо простежити зв'язок між поняттями трансцендентальної функції у Юнга та трансцендентальної єдності апперцепції у І.Канта, який вперше представив взаємодію перцепції і внутрішньої комунікації як основу руху розуму до понять, до створення абстракцій. Далі, необхідно конкретизувати чинники творчості, які аналізує К.Юнг, показати механізми усвідомлення мотивів, які доти склали матеріал несвідомого; зростання амплітуди залучення «пластів» несвідомого в актуальну свідомість суб'єкта творчості, з одного боку, і структур раціональності, з іншого.

3. Традиція аналітичної психології в аспекті психології творчості

У розгляді даного питання слід показати, що юнгіанська психологія – окремий напрямок, котрий виділяється в культурній рефлексії сучасності завдяки своїй міждисциплінарній структурі, яка увібрала в себе досвід теорії творчості і принципи аналітичної психології, та орієнтації на фольклорно-міфологічні, нарративні жанри. Нерідко зразки юнгіанської традиції відмічені й трансцендентальною спрямованістю, яка була властива і розмишам самого Юнга.

Наведіть основні теми творів послідовників Юнга і розкрийте спосіб аналізу казок та міфів для пояснення психологічних творчих закономірностей та виявів внутрішнього світу; архетипів колективного несвідомого як засад структури творів мистецтва.

У даному питанні належить приділити увагу тематично-образній стороні творчості, як вона представлена у Юнга і у його послідовників. Найбільш

поширеними в цьому вимірі юнгіанської метафізики є уявлення про архетипову природу казкових образів, що дали початок традиції інтерпретації казок і фольклорних мотивів в інших жанрах творчості як чинників і «персонажів» несвідомого психічного. Розкрийте поняття, які лежать в основі цієї традиції – Аніма та Анімус, самість, персона. Наведіть приклади ідей і праць юнгіанської психології. Проаналізуйте гендерний аспект учення про Аніму (на матеріалі праці К.Естес «Та, що біжить із вовками»). Чому образ жіночої самості є ключовим для розуміння спонтанної стихії творчості, з одного боку, і цілісності її суб'єкта, з іншого? Схарактеризуйте «ідеальний образ» творчої самості за Юнгом.

Питання для самостійної підготовки:

- 1.Творчість як феномен духовності. На матеріалі праці К.Юнга «Переродження душі»
- 2.Образний стрій експлікацій творчості в працях К.Юнга (персонажі психічного світу – Аніма, Анімус, Психея, Діоніс)
- 3.Юнгіанська концепція казки і теорія психодрами
- 4 Аналіз текстів аналітичної психології (з електронної Бібліотеки МААП)
- 5.Аналіз праці К.Естес «Та, що біжить із вовками»

Тематика рефератів:

- 1.Самість та персона: до інтерпретації розриву між творчістю і рутиною в юнгіанській теорії
 - 2.Природа символу у працях К.Юнга
 - 3.Уявлення про змінені стани свідомості і його зв'язок із теорією архетипів
- Література: 30, 31, 32, 33, 43, 44, 45, 46, 47, 52, 58*

МОДУЛЬ 2. Творчість – герменевтика психічного

Тема 6. Від психосемантики до прагматики: смисли творчості

Навчальні питання:

1. Семантика текстів культури: психологічний аспект. Проблема відчуження творчого продукту
2. Прагматична візія творчого розвитку особистості

1.Семантика текстів культури: психологічний аспект

Почати розгляд даного питання треба з характеристики проблеми значення і смислу щодо інтерпретації текстів культури у вимірі психології творчості. Звісно, вивчати її і не розуміти специфіки твору є нонсенс. Адже і той образний зміст, що вкладає у свій твір автор, і сприйняття твору аудиторією, яким автор опікується і яке прагне передбачити, важливі у якості суб'єктивно-психологічних свідчень та виявів специфіки творчості. Потрібно виявити спільне й відмінне у теоретичних і художніх продуктах творчості з боку їх семантичної визначеності. Доцільним є до порівняльного аналізу цих явищ залучити психосемантику як рід психологічного пізнання.

Питання про смисли твору мистецтва ускладнюється багатовимірністю його змістовно-образного наповнення. Якщо історія понять і теоретичних концептів, у всій їх багатогранності й смисловій варіативності, все ж дозволяє досягти чіткості формулювання, принаймні, кожної окремої наукової позиції, то історія художніх текстів, навпаки, характеризується мінливістю їх інтерпретацій, за якими з часом утрачається первинний задум, якщо він узагалі був оприлюднений і не лишився й для самого автора містичною таїною.

Смислове багатство і неоднозначний підтекст, емоційність вислову і – що є головним – образна специфіка самого художнього мислення та його насиченість нерелективним змістом є тими рисами мистецтва, які зумовили впродовж ХХ століття й по теперішній час бурний розвиток і трансформацію ідеї про несвідомі рушії творчості.

Розкрийте значення вчення про несвідоме психічне як такого, що створило парадигму сучасної психології нарівні з ученнями про гештальт і архетипи, у яких сформовано теоретичний досвід структурування «чуттєвої матерії переживання». Крім того, доцільно показати актуальність аналітики несвідомого і для розуміння раціональності, її динаміки і типології; а також взаємозв'язку розуму й чуттєвості у творчому процесі. Буде доцільно конкретизувати ідеї послідовників З.Фрейда в аспекті психології творчості. Зокрема досвід аналізу Т.Адорно і М.Хоркхаймером ідеології класичної культури в роботі «Міф і Просвітництво», ідеї та образи робіт Ю.Кристевої з психоаналізу літературної творчості, ідею художньої психографії у П.Клеє.

Слід також приділити увагу концепції шизо-аналізу. Вчення Ж.Дельоза та Ф.Гаттарі про «шизоаналіз» слід розглядати на основі ідей трансформації образу суб'єкта культурною рефлексією; дисоціації творчої суб'єктивності і вчення про «ризому», що надходить на зміну уявленню про «вертикаль» традиції, еволюцію ідей, понять, символів. Потрібно відправлятися від цілісності як засадного для творчості феномена і показати роль ідеї дисоціації цілого для подолання кризи у творчих практиках. Розкрийте смисл терміну «шизо-аналіз» у якості варіанту ідеї психоаналізу й у відношенні до образу розпорошеної суб'єктивності в культурі.

На завершення аналізу даного питання потрібно розглянути відчуження – як ідею і категорію філософії культури, що характеризує явище відносної автономії продукту творчості щодо свого творця; здатність твору «жити своїм життям» і, в певному розумінні, протиставлення здібностей людини їй самій. Треба звернутись і до такої модифікації відчуження, як «символічне» у Ж.Бодрійяра. Символічне – передумова симулякру – то є своєрідна хвороба подвоєння, через яку живі творчі імпульси і процеси обертаються тиражуванням, відбиваються у формах, які вже не є їхньою «істиною». Такі міркування рекомендується пов'язати з уявленнями про сатурацію творчої особистості – стан певної незадоволеності, дистанціювання автора від змісту свого твору.

3. Прагматична візія творчого розвитку особистості

Розгляд даного питання слід почати з актуалізації тенденції сучасної науки до деталізації параметрів творчості, використання цього знання для формування

творчої особистості, а її можливостей, своєю чергою, в економіці, менеджменті та інших сферах практичного освоєння світу людиною.

Зокрема, слід розкрити зв'язок між інтерпретацією категорії творчості – та уявленнями про самоутвердження, з мотивацією досягнення. Далі, є доцільним звернутись до такої тенденції, як перетрактування категорії інтелекту, мутації її в напрямку праксису. Слід показати, що, попри домінування сцієнтизму у сучасних світоглядних орієнтаціях, даний процес не суперечить прагматичним прагненням, оскільки і сама наука мислиться в цивілізаційному контексті як інструмент, за посередництвом якого перш за все здобуваються блага. В світлі цих процесів слід розглянути концепцію соціального інтелекту Дж.Гілфорда, концепцію творчого процесу Е.П.Торанса (як висування і верифікації гіпотез); також ідею «вкладеної діяльності», «теорію інвестування», концепт «загальних здібностей», розроблений Р.Стенбергом.

Всі ці викладки необхідно представити в контексті аналізу прагматизму як тенденції у науці, філософії, соціокультурному процесі.

Питання для самостійної підготовки:

1. Гендерний аспект психології творчості
2. Емоційний інтелект і його зв'язок із категорією творчості

Тематика рефератів:

1. Прагматичні фантазії майбутнього у творчості американських теоретиків
2. До проблеми суміщення творчості і прагматичної мотивації

Література: 12, 27, 28, 29, 35

Тема 7. Творчість у вітчизняній психології: традиція і сучасність

Навчальні питання:

1. Творчість у вимірі соціально-діяльнісного підходу
2. Вчення Я.О. Пономарьова
3. Гуманістичний смисл творчості в ідеях і концепціях українських теоретиків. Стратегіальний підхід В.О. Моляко

1. Творчість у вимірі соціально-діяльнісного підходу

При аналізі концептів творчості, котрі становлять методологічні підвалини сучасної української наукової думки в даній сфері, слід звернутися насамперед до соціально-діяльнісного підходу. Необхідно пам'ятати, що в межах цього підходу творчість розглядається як різновид діяльності – ментальної та практичної, – що вона є атрибутом особистості і, відтак, психічного (принцип єдності діяльності та психіки). В цьому контексті доцільним є згадати концепт творчості як створення нового у С.Рубінштейна, де виявляється ідея продуктивності творчості, зв'язку ідеї творчості з ідеологією прогресу, за якою стоїть категорія практики. Далі, є доцільним звернутись до культурно-історичного підходу.

Окрему увагу слід уділити концепції «Психології мистецтва» Виготського, в якій сконцентроване феноменологічне розуміння художніх емоцій та катарсису. Порівняйте поняття «психологічний катарсис» у Виготського і значення категорії в історичній ретроспективі. Розкрийте концепт «само-згоряння» афектів, що його обґрунтовує Виготський.

Покажіть розвиток ідей Л.С. Виготського щодо творчості в матеріалістичній психології (за допомогою стислого огляду дидактичного і задачного, трудового, вчинкового підходів як форм діяльнісного підходу). Проаналізуйте взаємозв'язок між категоріями діяльності і активності, та поняття продуктивної активності у концепції О.М. Матюшкіна. Сформулюйте своє судження про переваги і можливі обмеження, які характеризують діяльнісний підхід в аспекті психології творчості і обґрунтуйте власну позицію.

2.Вчення Я.О. Пономарьова

Вчення Я.О. Пономарьова передусім необхідно представити при аналізі даного питання з погляду екстраполяції поняття творчості на еволюційні уявлення щодо природно-космічного світу. Розвиток розглядається як загальний процес, як творчість у найширшому розумінні поняття, а мислення постає як антропоїдний вимір феномена творчості.

Проаналізуйте концепцію Я.О. Пономарьова з філософської і психологічної позицій. Слід пам'ятати, що у процесі еволюції виділяються, за Пономарьовим, Етапи розвитку (об'єкта або здатності), динаміка яких, за перетворень якостей, що розвиваються, створює структурні Рівні їх організації, а вони стають Сходінками для подальших взаємодій, котрі акумулюють механізми розвитку. Ця тріада у Я.О. Пономарьова отримала назву «принцип ЕРС» («етапи – рівні – сходінки»). Потрібно показати, що предмет психології творчості поставав у поглядах вченого як дослідження змін, які відбуваються в суб'єкті внаслідок взаємодій зі світом об'єктів, взаємин з іншими суб'єктами.

Далі, потрібно проаналізувати вчення Пономарьова про інтуїтивний досвід в аспекті творчості; позаяк поняття інтуїтивного досвіду корелює з категорією несвідомого. Інтуїтивний досвід, виявлений при рішенні випробуваними логічних задач, було проілюстровано Я.О. Пономарьовим також на прикладі дій, при яких основний результат досягався варіативними засобами. Оскільки випробуваний не акцентував увагу на засобах, то досягнення однієї й тієї самої цілі «в обхід» основного плану дій виявляло певний ментальний ресурс. Зверніть увагу на те, що феномен інтуїтивного досвіду – це зміст несвідомого, який супроводжує процес розумового пошуку в якості креативного ресурсу. Отже, робота з цим феноменом дозволила Я.О. Пономарьову добитися відображення характеристик несвідомого психічного у величинах і структурах нормативного наукового пізнання.

Нарешті, в розкритті даного питання належить проаналізувати концепцію творчого процесу, запропоновану Я.О. Пономарьовим. Оскільки вчений висунув і розробив задачний підхід, його аналітичний інструментарій повернутий перш за все в сторону алгоритмів інтелектуальної роботи і стадій вирішення задач.

Схарактеризуйте фази творчого процесу за Я.О. Пономарьовим, звертаючи увагу на чергування фаз, на яких превалюють операції свідомості, і фаз, зміст яких визначається як неусвідомлений. Перша фаза – свідомою робота, яка являє підготовчий етап і несе діяльний стан, що є передумовою інтуїтивного осягнення нової ідеї. Друга фаза – це несвідомою робота, яка полягає в інкубації ідей. Третя – перехід їх несвідомого змісту у зміст свідомості; фаза натхнення. Четверта фаза – знов-таки свідомою роботи – полягає в розвитку ідеї, її кінцевому оформленні та перевірці. Співвіднесіть теорію Пономарьова з іншими відомими Вам сучасними теоріями творчого процесу. Треба показати, що досконалість цієї теорії зумовлена експериментальними дослідженнями переходу від свідомо організованих, логічно обґрунтованих пошуків суб'єкта до інтуїтивного вирішення проблеми або задачі. При цьому спочатку не усвідомлюється засіб рішення, а зміст не пов'язується випробуванням з змістом попередніх пошуків. Еволюція рішення відбувається на наступних етапах процесу творчості. Тоді рішення, знайдене інтуїтивним шляхом, сягає логічної завершеності й усвідомлюється за своїм результатом.

3. Гуманістичний зміст творчості в ідеях і концепціях українських теоретиків. Стратегіальний підхід В.О. Моляко

Основний акцент має бути зроблено на гуманістичній трактовці творчості в українській психологічній науці. Розгляд питання необхідно почати з культурно-історичних передумов сучасних ідей та розвідок. Зокрема, слід приділити увагу діяльності О.Потебні, який ініціював видання журналу з психології творчості і, отже, багато зробив для поширення ідей українських теоретиків. Потрібно також у цілому схарактеризувати значення діяльності «естетико-психологічної» школи харківських учених, її основні досягнення; розкрити науковий доробок Б.Лезіна, Д.Овсянико-Куліковського, П.Енгельмейєра. Доцільним буде представити школу харківських фахівців як важливу ланку процесу поступу української науки в сфері проблем творчості як специфічної форми діяльності. Але перш ніж звернутися до ідей, які розгортають принципи соціально-діяльнісного підходу щодо здібностей і обдарованості, необхідно схарактеризувати й інші осередки психологічної науки, в яких розвивалися питання творчості. Зокрема слід приділити увагу естетичному трактату І.Франка, у якому виявилось все багатство живого досвіду творчості, інтерпретованого в теоретичному вимірі. Доцільним буде провести порівняльний аналіз дихотомії аполлонійське – діонісійське у І.Франка та типології поетичної творчості у К.Юнга. Слід розкрити значення Львівсько-Варшавської філософської школи, яка чинила вплив на методологічні засади психологічних досліджень. Це, зокрема, «Психологія» С.Балея, твори і педагогічна діяльність О.Раєвського. Серед учнів Раєвського був Г.Костюк, а також П.Пелех. Пелех уперше підняв теоретичну спадщину Києво-Могилянської академії в галузі психології і дав її інтерпретацію й аналіз у контексті сучасного світового досвіду.

Належну увагу слід приділити праці Г.С. Костюка «Здібності», в якій автор порушує проблему критеріїв та діагностики обдарованості.

У праці «Здібності» Г.С. Костюк доводить, що у навчанні формується

здатність навчатись, а з нею спеціальні здібності. Костюк також наголошує важливість фізичного розвитку, єдності навчання і трудової підготовки, праці розумової і фізичної. Праця, за Костюком, спонукає замислитись щодо різних властивостей речей і ставити питання, що розв'язуються в ході навчання; є зв'язковою ланкою між навчанням і життям. Засвоюючи соціальний досвід через працю, юна людина навчається й розвивати цей досвід, тобто в неї формується увесь спектр здібностей – від практичних до моральних й інтелектуально-творчих, що диференціюються згідно зі специфікою виробної праці. Дослідження темпів розвитку здібностей у школярів дозволили дійти висновку, що такі темпи залишаються високими у тих із них, хто мав високу успішність навчання, і надалі впродовж трудової діяльності та професійного життя. А через темпи та якість навчання виявляється постійність розвитку здібностей. При розгляді вчення Г.С. Костюка потрібно висвітлити й його погляди щодо природи здібностей. Процес розвитку особистості коріниться в цілісності онтогенезу, що виражається взаємозв'язком форм – морфологічної, фізіологічної, психічної, соціальної. Костюк розвиває діалектичне бачення кількісних і якісних змін на всіх етапах онтогенезу особистості і обстоює ту позицію, що провідна роль у її розвитку належить соціальним умовам, а вони діють за біологічних передумов індивіда. Водночас, становлення особистості подано у вченні Г.С. Костюка як саморух. Рух є саморух, всякий розвиток – є саморозвиток, де зовнішні фактори можуть відігравати роль стимулів, але не можуть замінювати закономірностей, що діють у силу специфіки явища, що розвивається. Це є цілком застосовним до розуміння розвитку особистості і її творчих здібностей у Г.С. Костюка. Вчений довів, що внутрішні суперечності набувають на кожному етапі онтогенезу особистості свого власного змісту, форм виявлення й подолання. З розглянутого нами вище положення, що можливості виховання й навчання залежать не лише від суспільних умов, а також від вікових та індивідуальних особливостей розвитку дітей, витікає той науковий факт, що особистість, по-перше, є унікумом, і по-друге, є активне творче начало, тобто суб'єкт. У процесі виховання й навчання особистість дитини й виступає не тільки як об'єкт, а й як суб'єкт навчально-виховного процесу. Успішний розвиток особистості за виховання й навчання забезпечується тим, що вихованці стають активними учасниками цього процесу, а також розумним поєднанням вимог із повагою до особистості, врахуванням її мотивів, цілей, уподобань та устремлінь.

Характеризуючи діяльність Костюка, необхідно розкрити його роль у справі розвитку української психологічної науки (зокрема за його сприяння побачив світ шеститомний труд В.А. Роменця з історії психології).

Щодо розкриття спадкового зв'язку в українській психології творчості, слід звернутись до поняття С.Рубінштейна про логічний осередок як таке, що в певний спосіб позначилося на смислах поняття стратегії у В.О. Моляко.

Необхідно схарактеризувати стратегіальний підхід Моляко щодо творчості.

На основі аналізу його праць «Психологія конструкторської діяльності», «Технічна творчість і трудове виховання» та «Психологічна готовність до творчої праці», та ідей створеної ним школи, відображених у таких наукових джерелах, як

«Здібності, творчість, обдарованість» та «Стратегії творчої діяльності: школа В.О. Моляко», потрібно розкрити особливості створеного вченим підходу та системи КАРУС.

Формулюючи свій підхід щодо цілей і задач розвитку творчості, Моляко акцентує необхідність підготовки здатного до продуктивної праці в сучасних умовах фахівця і розглядає творчість через призму пріоритетних стратегій творення соціокультурного майбуття. Проаналізуйте концепцію формування особистості і її творчого потенціалу, яку висунув В.О. Моляко. Слід зокрема розкрити підхід, за якого вихованці націлюються на систематичне виконання творчих завдань різного рівня і спрямованості в середовищі творчої праці, що має бути організованим естетично. Моляко наголошує на суттєвій значимості вікової відповідності завдань для забезпечення належних рівнів мотивації та розвитку здібностей, в тому числі розумових. Людина, згідно з поглядами, які висловлює В.О. Моляко, за своєю природою призначена до творчості, що має бути реалізовано через покладання цілей та прийняття рішень. Критерії творчої особистості включають професійну зрілість, розвинений інтелект та здатність діяти нетривіально, здійснювати вибір і брати відповідальність за ті події, що спричинятимуться до нього. Отже, виховання суб'єкта творчості – це процес не тільки цілісний, у вимірі підходу до особистості, але такий, при якому особистість з необхідністю має набути здатності свідомо і самостійно обирати свій шлях, здійснювати своє покликання. Поняття «стратегія творчої діяльності», введене Моляко, як і проваджений ним і його школою стратегіально-діяльнісний підхід, базуються на концептуалізації стратегії як стрижневої, процесуальної, відповідної як до пріоритетів особистості, так і до соціальних умов її життєдіяльності, форми організації і планування творчого пошуку. Масштабом творчості у даному разі є життя людини. За В.Моляко, стратегія – особистісне утворення, яке концентрує психологічні детермінанти творчої діяльності, структури, що відповідають за аналіз та оцінку інформації, вибір об'єктів і рішень, планування, орієнтацію, прогнози. Стратегії, як доводить учений, охоплюють свідомі і підсвідомі психічні дії. Визначаючи векторні устремління і зміст свідомості, вони також відповідають за акумуляцію знань і способів рішення проблем – у знайомих і нових умовах; а отже, звернення до аналогів і комбінаторні дії. Стратегія вже на інтуїтивно-чуттєвому рівні спрямовує вибір, котрому у ряді випадків буває непросто знайти раціональне пояснення. Смісл стратегії – у здатності суб'єкта до творчої діяльності, що уможлиблюється уміннями і здібностями і не зводиться до методу. Стратегія є і інтегральною якістю, і родом психічних дій (як-от: «стратегія пошуку аналогів»).

Далі, треба дати аналіз практики творчих задач у рамках підходу В.О. Моляко, у якій пошук рішення націлюється на оригінальність і варіативність; та передбачається порівняння варіантів і вибір рішення, котре повинно відповідати критеріям економічності, екологічності, естетичності. Схарактеризуйте створену В.О.Моляко систему КАРУС (комбінування, аналогізування, реконструювання, універсальна стратегія, стратегія Випадкових підстановок). Опишіть техніку

застосування системи і принцип ускладнення навчально-творчого матеріалу за посередництвом умов завдання (часове обмеження, раптова заборона, швидкісне ескізування, нові варіанти задачі, нестача інформації або її надлишковість, абсурд, ситуативна драматизація). Розкрийте особливості системи КАРУС на прикладі "швидкісного ескізування" методу аналізу особливостей мислення обстежуваних через розв'язання ними нових задач. Їм пропонують малювати все, що спадає на думку; аби в малюнках відображався процес розмислів, смисли і трансформація понять та образів. Проаналізуйте терміни, що позначають основні стратегії, щодо їх застосування до цілісності життя й діяльності. Стратегія аналогізації постає як принесення до нових етапів життєвого шляху людини досвіду попередніх без їх буквального копіювання, в нових умовах. Стратегія комбінування виявляється в зміні, перестановці, єднанні моментів досвіду. Реконструювання – це є глибинне перетворення, альтернатива пройденому. Універсальна стратегія припускає звернення до всіх стратегій по мірі необхідності, а стратегія спонтанних дій задіється при відсутності домінуючої стратегії.

Розглядаючи концепції українських учених, слід актуалізувати також досвід критичного аналізу закордонних учень про творчість, які українською наукою істотно переосмислювалися. Не в останню чергу слід мати на увазі, що саме в українській науці почали відкрито досліджуватись ідеї психоаналізу творчості та мистецтва; що систематизувала у своїй праці «Психоаналіз: від несвідомого до втоми від свідомості» видатна вітчизняна дослідниця Л.Т. Левчук.

Питання для самостійної підготовки:

- 1.Психологічні механізми художнього образу (на основі праці Л.Виготського «Психологія мистецтва»)
- 2.Спадковість і педагогічний вплив як чинники обдарованості (на основі праці Б.Теплова «Психологія музичних здібностей»)
- 3.Психоаналіз творчості у розробках українських теоретиків (на матеріалі праць О.Бідюк або за власним вибором)

Тематика рефератів:

Передбачення як феномен творчості

Система КАРУС у дослідженнях школи В.О. Моляко

Література: 1, 2, 5, 9, 11, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 49, 55, 57

Тема 8. Аналітика і діагностика креативності

Навчальні питання:

1. Креативність як інтегральна категорія психології творчості
2. Типологія креативності. Специфіка діагностики креативності
3. Системний аналіз сучасного наукового досвіду у праці Є.П. Ільїна «Психологія творчості, креативності, обдарованості»

1. Креативність як інтегральна категорія психології творчості

Розгляд даного питання передбачає перевід специфіки творчості у площину індивідуальної продуктивної діяльності. Почати аналіз креативності слід з генези поняття у А.Маслоу, далі схарактеризувати багаторівневий характер виявів даної властивості (від кмітливості на побутовому рівні до здатності створювати складні символічні і теоретичні абстракції, здійснювати відкриття), а отже, проблемний статус типології та критеріїв креативності. Розглядаючи поняття креативності в аспекті філогенезу, слід окремо проаналізувати різні гіпотези щодо її походження, обґрунтувати власну позицію в питанні про специфіку креативності.

Схарактеризуйте провідні закордонні концепції креативності – Дж.Гілфорда та Е.П. Торранса, погляди Ф.Баррона та Д.Фелдмана. Доцільним буде простежити у закордонному досвіді аналізу креативності єдину лінію, пов'язану з феноменом дивергентного мислення, і належність до даної тенденції більш пізніх досвідів, – а саме досліджень янусіанського мислення та латерального мислення. Дайте стислу характеристику концепціям креативності, яку пропонують, відповідно, С.Медник, розуміючи дивергенцію як долання стереотипу через актуалізацію віддалених зон смислового простору; і Е. де Боно, висуваючи уявлення про «бокові шляхи» мислі до нестандартного рішення.

Далі, слід зіставити дві страгати категоріального аналізу креативності: це, з *одного боку*, опора на конкретну характеристику креативності, чіткий параметр певної якості, що має місце в ряду інших якостей особистості. Це не означає, що в поняття креативності вкладається завжди однаковий набір характеристик. Справа стоїть так само, як і з типологією інтелекту, і креативність визначається в усьому діапазоні людських здібностей. У даному аспекті слід приділити увагу розумінню креативності у контексті теорії інтелекту Р.Стернберга – як сутнісної властивості особистості, нарівні з інтелектом і мудрістю; також концептуалізації Стернбергом «буденних» вимірів інтелекту. Теорії Стернберга притаманне подолання вузько-академічних редуцій інтелекту через актуалізацію праксису як самореалізації людини. Звідси інтерпретація творчості як активного перетворення зовнішнього середовища та як форми лідерства. Разом із тим, у порядку критичного аналізу, слід зазначити, що теорія інвестування Р.Стернберга – Д.Лаверта, яка підносить автономність позиції творчої особистості, водночас, підміняє феномен творчості критерієм соціального прийняття її продукту, оскільки ключову роль у цій теорії, в такий спосіб, відіграє уявлення про середовище як визначник якостей творчості.

Але прагматичній постановці питання певним чином протистоїть уявлення про самодостатню значимість духовно-мотиваційних засад творчості і її продукту.

Так, з *іншого боку*, творча здатність та обдарованість мислиться як корелят особистості з усією якісною специфікою її психічного світу. Креативність – якість екзистенціального порядку, яким характеризується життєтворчість і кожен вчинок людини. Є.П. Ільїн згадує в даному контексті уявлення про «культуру душі», яке теж доцільно проаналізувати в рамках відповіді на дане питання. Слід пам'ятати, що нарівні з інтегральним баченням творчості даний напрям характеризується й розвитком задачного підходу, теорією розвиваючого проблемного навчання, – а,

відтак дидактико-академічною домінантою. Остання витікає з самої ієрархічності творчих продуктів і уявлення про їх новизну.

2. Типологія креативності. Специфіка діагностики креативності

Відповідь на дане питання передбачає інтерпретацію досвіду психологічної науки щодо характеристики креативності, як системної властивості особистості, в аспекті її складових і визначників, які приймаються за основу класифікацій типів і форм креативності.

Слід передусім розгорнути дихотомії «наївної» та зрілої» креативності. Схарактеризуйте поділ на вербальну і невербальну креативність, прийнятий у методиці Е.П. Торранса. Треба далі розглянути поняття особистісної креативності та розкрити його доцільність, зважаючи на інтегральний характер креативності загалом; також розкрити видову специфіку креативності. Необхідно показати її кореляцію з конкретними здібностями у тих чи інших видах діяльності. Відомі численні приклади талановитих людей, які виявляли високу креативність у сфері своєї професійної діяльності, маючи, скажімо, відносно низький рівень соціальної креативності, і навпаки. Слід пам'ятати, що уявлення про види креативності може розглядатись у співвідношенні з уявленням про види інтелекту, коли переважання одного виду над іншим дає можливість специфікації відповідно здібностям.

Поміркуйте, далі, для чого типологія креативності потрібна. Передусім, науковий статус психології потребує якнайбільшої точності в питанні рівня і виразності, спрямованості креативності у певного суб'єкта. Своєю чергою, це необхідно для правильного вибору засобів її формування.

Слід, далі, поставити й розглянути питання, з яких причин у психології постійно створюються нові класифікації креативності. Множинність підходів і критеріїв відповідає розширенню кола наукових фактів і закономірностей, що їх виявляє психологія творчості. Водночас слід показати, що зростання кількості класифікацій і типологій має регулюватись шляхом систематизації існуючих підходів; що передбачає пріоритетну увагу до цілісного характеру творчості та розуміння структурно-логічної подібності тих чи інших досвідів.

У якості прикладу систематизації можливо, зокрема, розглянути працю Р.В. Комарова, яка аналізувалася лектором. Комаров пропонує звернутись до взаємозв'язків між видами креативності, які існують у реальній творчості, і розрізняє ті з них, що прямо відповідають за новаторський характер продукту діяльності, і такі, від яких він залежить опосередковано (ремісні, адаптивні аспекти творчої діяльності). Ремісну креативність Комаров розуміє як певну вправність, точність, компіляцію (що відповідає аналізу і синтезу у концепції Е.П. Торранса). Слід показати, що ремісні дії мають вірогідніший зв'язок із творчим задумом, збільшують можливість його визрівання, не гарантуючи результату; тоді як новаторський тип відповідає оригінальності, унікальній якості продукту. Відповідно, виникає проблема оцінювання оригінальності творчого продукту. Розкрийте поняття про оригінальність «для себе» і «для інших» («єгоцентричну» та «соціальну»). Які якості творчого мислення, що виділялися у відомих Вам класифікаціях креативності за Дж.Гілфордом, Е.П. Торрансом, Е. де Боно,

можливо віднести до кожної з двох даних груп? У чому полягає неоднозначність поняття про соціальну оригінальність, за Р.В. Комаровим? Інтерпретуйте її відповідник – віддаленість від стандартів, на прикладах понять «крейзитивність» (Е. де Боно), сваволя (В.Т. Кудрявцев). Покажіть конструктивний вимір соціальної оригінальності, не пов'язаний з явищами девіації, а підпорядкований певним цілям, осмислений. Це віддалені асоціації (С.Меднік), смисловий реалізм уяви (В.Т. Кудрявцев). Подумайте, з яких причин в окрему групу якостей оригінальності «для інших» виділені інтелектуальна ініціатива (Д.Б. Богоявленська) та надситуативність (В.А. Петровський, В.Т. Кудрявцев), а у мистецтві – естетична формотворча функція, або оригінальність як гармонія (Ю.О. Огородников).

Проаналізуйте діагностику креативності за В.М. Дружиніним і критику тестів Гілфорда та Торранса в його праці. Чому Дружинін вважає спірною установку на оригінальність, задану в інструкції до тестів? За дослідженнями С. Медніка і В.М. Дружиніна, оригінальність відрізняється від девіації через осмисленість, продуктивність – на відміну від непродуктивної активності. За В.М. Дружиніним, відповіді на питання (наприклад, «що буде зображувати у нашій гри жовта куля») можуть бути як креативними («сонце», «голова»), так і девіантними, неосмисленими («змія», «крокодил»). Тести креативності, при цьому, дозволяють виявити явно креативних, але не дають змоги розпізнати тих опитуваних, у кого креативність низька, оскільки креативність не завжди виявляється за вимогою, її вияви спонтанні. Розкрийте ідеї В.М. Дружиніна стосовно оптимальних умов діагностики креативності (вільна від змагальної напруженості атмосфера, оговорена установка на креативність, індивідуальне тестування без урахування ліміту часу, та ін.), з огляду на які розробляються методи пролонгованої діагностики та дослідження креативності у звичайних ситуаціях життєдіяльності. Однією з альтернатив вимірюванню показників креативності у процесі виконання певних тестових завдань є запропонований Р.Стернбергом метод вивчення результатів творчої діяльності.

Проаналізуйте причини, з яких наукові задачі діагностики креативності залишаються ще до кінця не вирішеними. По-перше, слід мати на увазі такий фактор, як обмеженість калькуляційних методів. Застосування в цілях виявлення рівня креативності тестів особистості уможлиблює, певною мірою, надолуження подібної редукації. Особистісні опитувальники дозволяють розглянути комплекс якостей суб'єкта через призму взаємозв'язку локальних показників (завдяки чому вони почасти можуть застосовуватися в діагностиці креативності), тоді як досліді креативності «в чистому вигляді» мають абстрагуватись від цілого задля аналізу видів і виявів, або, навпаки, сходити до найширших категорій. Таким чином, і в умовах кількісного вимірювання, і при якісному підході оцінка креативності буде завжди лишатись гіпотетичною. За посередництвом тестових методик можливо дослідити лише окремі боки креативності. Але все-таки роль тестів Гілфорда у еволюції методів діагностики креативності є визначною і полягає в спрямуванні наукових розвідок у напрямі множинності рішень творчих задач («дивергентної продуктивності»).

3. Системний аналіз сучасного наукового досвіду у праці Є.П. Ільїна «Психологія творчості, креативності, обдарованості»

При розгляді персоналії Євгена Павловича Ільїна – автора численних праць з диференціальної, педагогічної психології (зокрема з питань мотивації навчання), психології емоцій та психології творчості. Слід підкреслити, що Є.П. Ільїн будучи послідовником Я.О. Пономарьова, однак й розробляв свої, іноді альтернативні підходи. Ільїн, як і Пономарьов, значну увагу приділив інтелектуально-творчій, пошуковій діяльності. Та в його праці «Психологія творчості, креативності, обдарованості» здійснено потужний аналіз та надано роз'яснення багатьох різноманітних підходів, досвідів, версій і припущень щодо природи творчості, її виявів і способів діагностики.

Розкриваючи зміст праці Є.П. Ільїна, треба приділити увагу поняттю «ключове переживання», яке він вжив для характеристики стану обдарованої людини, котрий знаменує початок творчості. Спостереження щодо творчого становлення видатних людей, відображеного в автобіографічних матеріалах, дозволили виявити специфіку таких переживань. Дайте її аналіз. Подумайте, з яких причин Ільїн описує ключове переживання як «зустріч емпіричного і духовно-творчого Я».

Потрібно звернутись далі до аналізу тенденцій вивчення креативності у пізніших працях, який надає Є.П. Ільїн. Він показує, що вчені відходять від «жорстко» когнітивного підходу, використовують багатофакторні методики. Інтелект, за Ільїним, є необхідною, але не достатньою умовою креативності. І водночас, хоча, як зазначає Є.П. Ільїн ідея дивергентного мислення зі свого боку не виправдала покладених на неї сподівань щодо діагностики творчих здібностей, її альтернатива поки не знайдена. Поміркуйте, чому Ільїн піддає сумніву також ототожнення креативності з оригінальністю.

Оскільки у праці Є.П. Ільїна суттєве значення має аналіз і узагальнення тенденцій психології творчості, то при розгляді цієї праці важливо показати і ці тенденції. Проаналізуйте перехід від сформульованої Я.О. Пономарьовим візії творчості як перетворення – до акценту на ініціативному моменті мислі, який виникає в ученні Д.Б.Богоявленської. Подумайте, з чим пов'язана така зміна акцентів. Розкрийте поняття «інтелектуальна ініціатива», яке висуває дослідниця. В який спосіб воно трактується Є.П. Ільїним? Сформулюйте своє власне уявлення про творчий імпульс. Чи можливо остаточно з'ясувати його витік, місце у психічному? Розкрийте «надситуативно-перетворювальний характер творчості», що, за Є.П. Ільїним, виражає інтелектуальна ініціатива. Зокрема зверніть увагу на те, що зовнішній прояв інтелектуальної ініціативи вчений розглядає як самостійну оптимізацію суб'єктом способу пізнавальної діяльності на основі виявлення прихованих закономірностей. Психологічна сутність інтелектуальної ініціативи – це є рух мислі суб'єкта до найглибших

пластів об'єкта пізнання з подальшим його перетворенням. За Ільїним, у силу інтеграції внутрішніх й зовнішньо-поведінкових аспектів психічного світу, інтелектуальна ініціатива постає як «метасистема» і водночас механізм, який «запускає» інтелектуальну активність, а також її саморегуляцію.

Слід, далі, розкрити типологію творчої діяльності у Ільїна в контексті його уявлення про універсалізм творчості.

Окрему главу своєї книги Є.П. Ільїн присвятив творчому процесу. Слід розкрити його уявлення про значення інкубаційного періоду, інсайту, інтуїції – феноменів, «занурених» у глибини несвідомого. Однією з «тонких матерій» творчості є продуктивна уява. Уява відповідає за образний зміст художнього твору, або за асоціативне багатство наукового пошуку. Розкрийте трактовку уяви та специфіки емоційної сфери творчості у Ільїна.

Нарешті, необхідно розкрити погляди Є.П. Ільїна щодо обдарованості, специфіки креативності, її рівнів, атрибутивних властивостей. Розгортаючи зміст дискусії вчених щодо природи таланту, Ільїн звертається до визначних теорій, і серед них – тих, автори яких роблять акцент на дивергентному мисленні. Російський дослідник показує й неоднозначність поняття таланту. Особливе місце займають у його аналітиці художні, і конкретно музикальні здібності. Щодо обдарованості, коректним підходом є виявлення вікового періоду або контексту, в якому вона проявляється, ніж спроба визначення моменту її появи у індивіда. Саме так ставить питання й Є.П. Ільїн. У його роботі приділено значну увагу і віковим характеристикам, і питанням розвитку творчого потенціалу особистості.

Питання для самостійної підготовки:

1. Проаналізувати концепцію креативності С.Медніка
2. Розкрити зміст теорії М.Воллаха та Н.Когана

Тематика рефератів:

1. Художні здібності як проблема психологічної теорії
2. Вікові особливості творчості і креативності

Література: 6, 7, 11, 15, 16, 28, 35, 60

Тема 9. Психолого-педагогічний смисл проблеми творчості

Навчальні питання

1. Педагогічний вимір творчої діяльності
2. Категорія творчості в аспекті формування знань, умінь і здібностей.
Розвиваюче навчання

1.Педагогічний вимір творчої діяльності

При розкритті даного питання слід звернутись до теоретико-методологічної єдності психології діяльності та педагогіки у вітчизняній традиції. Очевидно, що, аналізуючи психологічні умови та особливості творчості, психологічна наука має за мету конструктивний вплив на творчий розвиток особистості, виховання учнів у процесі творчості та інші моменти, у яких обидві науки тісно пов'язані.

Наведіть види знань, які виділяють у дидактиці. В чому полягає їхня відповідність різновидам соціального досвіду? Слід актуалізувати механізми соціалізації як процесу відтворення і перетворення особистістю соціального досвіду.

Слід звернути увагу, що психологія творчості пов'язана з педагогікою і на рівні методів, і на рівні рекомендацій педагогічної спрямованості. Більш за це: вивчення творчості психологами передбачає педагогічний вплив згідно з отриманими результатами психологічних досліджень. Д.Б. Богоявленська, А.В. Брушлінський, В.М. Дружинін, Ю.М.Кулюткін, О.М.Матюшкін, В.О.Моляко, Я.О.Пономарьов, В.М. Пушкін, К.С. Славська, Б.М. Теплов, О.К. Тихомиров, М.О. Холодна, і їх послідовники створили вимір наукового дискурсу, у якому обговорення творчості необхідно передбачає діагностику і досвід формування загальнонавчальних і більш специфічних умінь у учнів та студентів при обов'язковому залученні творчих форм діяльності. Положення психології творчості постають у зв'язку з вивченням педагогічних умов і перспектив творчості.

Окремо треба розглянути вікову динаміку креативності школярів. За даними вітчизняних досліджень, розвиток креативності учнів має два пікових моменти. Які це вікові періоди?

У зв'язку з цим питанням слід згадати дослідження В.М. Дружиніна щодо педагогічних умов творчості (креативність виявляється лише в такому осередку, що її уможливорює; далі, умовами для формування креативності є відсутність зразків, що регламентують поведінку – і підказки, і диктату; а також наявність позитивного зразка творчої поведінки; створення умов для наслідування творчій поведінці та її соціальна підтримка). Слід звернутись також до ідеї В.Дружиніна та О.Солдатової про більшу вірогідність значного впливу педагогів на формування творчих здібностей учнів у вікові сензитивні періоди. Поміркуйте, з чим пов'язана ця закономірність.

Розглядаючи особливості креативності молодших школярів, слід також звернутись до спостереження А.В. Брушлінського щодо переважно образного змісту їхньої творчої уяви, що визначається синтезом власних переживань і вражень від зовнішнього світу. До речі, звернімо увагу, що синтез подібного роду властивий міфу: це злитність дій, переживань, вірувань, ритуалу і основ художньої практики. За зауваженням Ж.Піаже, діти здатні комбінувати й класифікувати образи, але не зводити предметності розуму до понять. Їм не властиво під час творчості абстрагуватись від безпосередньо доступних явищ задля їх символізації. Розглядаючи специфіку дитячої творчості, необхідно згадати й відомий труд Л.Виготського «Уява і творчість у дитячому віці». Завдяки чому вчений вважав, що загальні риси уяви, як однієї з універсальних психічних світу, можуть бути з'ясовані при вивченні дитячої творчості? Слід пам'ятати і про її процесуальний характер, який відмічав Виготський. Спробуйте з'ясувати, що надає творчим роботам дітей привабливості з точки зору аналізу психологічних механізмів творчості. Важливо, що діти в процесі творчості почуваються впевнено, не скутими побоюванням недосконалостей творцями, і вони дійсно вміють створювати дещо власне і неповторне. На думку Виготського, уява

виявляється в усьому житті дитини. Продукти уяви ми можемо спостерігати у дитячій грі. Реальні предмети бувають заміщені в ній уявними, і навпаки. При розгляді дитячої творчої уяви доцільним буде також актуалізувати введений Д.Б. Ельконіним і А.В. Запорожцем термін «реалістичні тенденції», що відображає характер ігрової діяльності.

Далі слід звернутись до особливостей, що характеризують другий «пік» становлення креативності – у старшому шкільному віці. Завдяки чому у Д.Богоявленської він позначається як нижча вікова межа евристичного рівня? Слід згадати, що в поняття евристичного рівня дослідниця вкладає розуміння активності, за котрої людина, вже маючи спосіб рішення, продовжує аналіз задачі, що приводить до відкриття нових його способів. Креативний рівень передбачає пошук, при якому самостійний висновок означає й постановку нової проблеми.

В аналізі педагогічних аспектів творчості необхідно спиратись на дані періодизації розвитку психіки: діагностика творчих здібностей і методологія їх формування застосовується відповідно до вікових критеріїв (від 2-3 до 8-12 років – це період ранньої творчості, коли переважають музичні, словесні, образотворчі досвіди; 12-14 – до 18-22 – підліткова та юнацька, а після 22 – доросла вікові стадії творчості).

2. Категорія творчості в аспекті формування знань, умінь і здібностей.

Розвиваюче навчання

Розгляд даного питання слід почати з актуалізації ролі шкільної освіти як психолого-педагогічної бази, на якій відбувається формування творчих здібностей і демонструється значна різниця у їх рівнях у різних учнів. Подумайте, якими це обумовлено причинами – з боку схем освіти, критеріїв оцінювання знань і вмінь учнів, їхніх вікових і індивідуально-психологічних особливостей та особливостей ВНД; статевих відмінностей, характеру сімейного виховання, мікросоціальних умов. Педагогічна теорія спирається в пошуку стратегій формування творчого потенціалу учнів на всю цілісність навчально-виховного впливу, яка і визначила актуальні поняття «гуманітарне середовище» та «освітнє середовище».

Далі слід звернутись до теоретичних основ розвиваючого навчання, що були сформульовані зокрема І.Лернером та М.Скаткіним. Вчені встановили, зокрема, факт нерівномірності розвитку творчої здатності школярів і її зв'язок з характером навчального процесу. Задачі «закритого» типу (з однією правильною відповіддю) не допомагають у формуванні пошукових навичок, оригінальності і самостійності на відміну від задач «відкритого» типу. Можливість багатоваріантності рішення є, з погляду теорії проблемного та розвиваючого навчання, винятково важливою умовою для формування творчої здатності. Демократичний тип викладання має переваги перед авторитарним: діти виявляють більше зацікавленості змістом тих явищ, що розглядаються в задачах. Змінюються ціннісні орієнтації учнів у бік розуміння соціальної значимості творчості. Дайте відповідь на питання, якими засобами теорія розвиваючого навчання пропонує забезпечувати передумови творчості на уроках. Яку роль відіграє демонстрація творчого мислення самим

учителем, сумісні розмисли (евристична бесіда), створення атмосфери пошуку й дискусії, акцентування творчого пошуку, а не лише результату праці? Слід також пам'ятати, що емоційне задоволення дітей суттєво підвищує успішність роботи з формування творчості.

В якості одного з прикладів розвиваючого навчання буде корисним вивчити і розглянути теорію рішення винахідницьких задач (ТРВЗ) Г.С. Альтшуллера; бо вона орієнтована на дорослий контингент і може застосовуватись студентами і до себе самих. Розкрийте поняття «системне творче мислення», яке Альтшуллер ввів у науковий ужиток, та його уявлення щодо «багато-екранного» бачення системи чи об'єкта. Чому, на Ваш погляд, вважається, що людина має як мінімум дев'ять мислених екранів?

Схарактеризуйте ідею винахідницької задачі як такої, що несе сутнісні риси інтелектуально-творчої діяльності і підіймає життєвий зміст творчості. Творчість – спонтанний і принципово не прагматичний процес – водночас тісно пов'язана з ціннісним світом особистості. У цьому контексті слід звернути увагу і на те, що теоретики розвиваючого навчання, Л.Б.Богданович та Д.Б.Ельконін, вбачають у практиці творчості основу формування і моральних почуттів у школярів, їхньої соціалізації.

На якому матеріалі відбувається формування творчості учнів? Слід звернути увагу на те, що це є програмовий матеріал з різних предметів, а в разі потреби й спеціально побудовані системи задач. Учні стають спроможні видозмінювати ті стереотипи мислення, яким вони вже навчилися, конструювати нові підходи до засвоєного змісту предмета.

В педагогіці склався досвід структурованих уявлень про здібності учня, на основі обґрунтованої системи знань і умінь, які передбачається формувати за посередництвом шкільної освіти. Які це знання і уміння?

Слід розглянути в педагогічному вимірі інтелектуально-логічні здібності. Їм відповідають загальнонавчальні уміння: аналізувати, виділяти головне і абстрагуватись від несуттєвого, формулювати визначення предмета аналізу, встановлювати його родову ознаку і видову відміну. Визначення має бути стислим і логічним. До даного ряду відносяться також здібність пояснювати, що передбачає вміння аргументувати, розкривати суть проблеми і способи її розв'язання; здібність обґрунтовувати й доводити, що базується на володінні процедурою доказу.

Інтелектуально-евристичні здібності генерувати ідеї, висувати гіпотези, в тому числі при нестачі інформації; прогнозувати розв'язання задач і бачити його оригінальні способи визначаються критеріями діагностики почасти кількісними. Йдеться про кількість ідей та гіпотез, крім їх ефективності і новизни.

Емоційно-вольовий досвід, ставлення до себе і інших, чуттєво-естетична сфера школярів відображається у включенні здібності до фантазії та уяви до «реєстру» творчих можливостей учня. Тут оцінюються яскравість і оригінальність образів. Наведіть і інші педагогічні індикатори творчості (асоціативність пам'яті, продуктивність, здатність переборювати інерцію і незалежність мислення, в тому

числі критичність).

У педагогіці існує й уявлення про творчу задачу, що ґрунтується на її повній або частковій новизні для учнів, яка стимулює їхній інтелектуальний пошук; і практикуються системи творчих задач. Вимогами до таких систем є множинність і єдність їх складу, послідовність, поступ зростання труднощі і т.ін. Можна сказати, що методики формування креативності, апробовані на сьогоднішній день у системі освіти, в своїй абсолютній більшості будуються на системах творчих задач.

Слід далі актуалізувати аспект мотивації навчання, оскільки в педагогіці значна увага приділяється мотиваційній ролі творчості. Вона надає позитивний емоційний тон навчальному процесу, сприяє підвищенню рівня пізнавальної активності учнів, а тим самим і засвоєнню програмового матеріалу. Творчі задачі підвищують психологічну готовність до опанування трудних пізнавальних дій. Здатність бачити проблему, оригінальність, діалектичність мислення та легкість асоціювання, гнучкість, нон-конформізм, здатність генерувати ідеї, критичність і оцінні уміння, здатність до переносу знань, рефлексії, інтуїції, працелюбство і цілеспрямованість, моральнісність, емоційна та перцептивна культура піддаються науковому інструментарію і вивчаються у педагогічних дослідженнях.

У працях психологів, присвячених формуванню креативності дітей, а саме у Б.Ананьєва, Е.Ландау, О.Савенкова, Д.Ушакова, Н.Шумакової, бачимо однаковість поглядів щодо таких чинників: широке коло спілкування (яке, по можливості, включає творчих дорослих людей), доросле оточення, здатне стати зразком для наслідування, демократичні відносили в сім'ї, можливість для емоційного самовиразу для дитини, активна діяльні позиція дорослих та раннє прилучення дитини до самостійної праці, до творчості (наприклад, при відвіданні гуртків), до радості пізнання – через власний досвід, подорожі і т.ін.; позитивне ставлення до дослідної діяльності дитини. Нарівні з сімейним вихованням, важливе значення у ранньому періоді дитячої творчості має її спонтанність на фоні широкого ознайомлення з навколишнім світом, прояви ініціативи, гра, посильна праця. Вчені-психологи рекомендують спиратися в організації творчості школярів на їхні моральнісні задатки, естетичні чуття (наприклад, при заняттях тематичним малюванням з молодшими школярами, навчанні композиції і т.ін.).

Вікові психологічні особливості молодших школярів ще не пов'язані з

потребою в послідовній наполегливій праці, глибокого захоплення творчістю як самодостатнім процесом. Міркування, аналіз займають у психічному світі дітей відносно невелике місце. Допитливість і безтурботність притаманні їй середньому шкільному вікові; хоча дітям уже властива потреба утвердитись у своїй гідності, самостійності, розширення кола інтересів. Водночас, енергія, яку виявляє поведінка дітей, не завжди співвідноситься з якимись зваженими намірами і цілями. Школярі не завжди здатні направити її на конструктивні і доцільні заняття. Але саме в цьому віці виникає найяскравіша й безпосередня потреба спробувати свої сили, готовність діяти хай там що.

Ці особливості можуть стати запорукою майбутньої творчої активності й однією з умов формування здібностей власно, оскільки є факторами вікової обдарованості. У підлітків розвивається готовність до більш тривалих зусиль, тяжіння до справ, що потребують самостійності. Віковий розвиток розумової активності є суттєвим для розвитку інтелекту. Прояви активності й бажання пробувати себе в різних починаннях відмічені у підлітків самоорганізацією, в сполученні зі зростаючою наполегливістю. Своєрідність розуму, що виникає в певному віці, впливає й на подальший віковий розвиток і може зробитися й сама по собі сталою особливістю – початком майбутньої індивідуальності.

Обдаровані підлітки самостійні, схильні до самоосвіти, до концентрації на обраних ними заняттях. Ці особливості визначають педагогічні умови для формування творчого потенціалу підлітків, і насамперед необхідність чіткого розуміння його спрямованості, готовності підтримати «внутрішній вогонь» і, якщо вчитель і сам його має, відчинити потрібні «двері в культуру», шлях до свого унікального досвіду, для юної особистості.

На сьогоднішній день суттєвою тенденцією культури є її віртуалізація. Йдеться, звісно, не лише про сукупність усіх процесів і продуктів, усього, що відбувається онлайн, – але про взаємопроникнення цивілізації і культури, або практичного і символічного способів освоєння глобального світу. Віртуальне – то є означення нашого буття, а не окремих технологічних процесів, навіть і на рівні політичної реальності, в які нас занурює професійна дійсність. Отже, ні

дифірамами, ні нищівною критикою не можна спрямувати поступ часу, і потрібно поставити прийдешні зміни на службу особистості, всупереч цілком очевидним небезпекам масовізації, уніфікації, Інтернет-залежності, та втраті ідентичності. Остання і найбільш тотальна з цих небезпек означає відсутність для молоді людини не тільки творення, але попросту визначника її зрілості – відповідальності за свій вибір, як і цього вибору, втім, також.

Виникає необхідність активно використовувати віртуальні ресурси для сприяння творчості, для відкриття й розвитку юних дарувань. У цій лекції ми навряд чи зможемо вичерпно ознайомитись із засобами такого характеру. Їх існує дуже багато, безліч таких можливостей дає музика. Цю розмову будемо вести окремо. У межах даної навчальної теми більш нагальним є питання про вплив віртуальної реальності на розвиток ментальних здібностей школярів.

Тож якщо у загальному розумінні віртуальною є реальність людини, що виявляється за посередництвом знаково-семіотичного поля життєдіяльності, і – ширше – у домінуванні «символічного» (відчуженого від родової сутності простору самодостатніх продуктів діяльності), у виникненні гіперреальності, де дійсне переплітається з бажаним, у феномені «симулякру», – то у смислах специфічних, пов'язаних із педагогічними впливами, віртуальними є форми і засоби Інтернет ресурсів, котрі цілеспрямовано застосовуються у навчально-виховній практиці.

Отже, віртуальна реальність у навчанні – це створення тривимірних образів об'єктів засобами програмування, анімація, мережева обробка даних у режимі реального часу, створення ефекту присутності й ілюзії спільної дії з предметами або суб'єктами. Як відомо, ресурси віртуального типу ефективно застосовуються у педагогічних інноваціях, зокрема у навчальних тренажерах.

У дослідженнях В.В. Селіванова з колегами було виявлено значимий вплив яскравих, динамічних голографічних віртуальних образів на ступеневі характеристики креативності мислення обстежуваних. Креативність у даному дослідженні була представлена кількістю коллатералей (обхідних шляхів для пошуку рішення) при розв'язанні латеральних задач. У якості такої підібрано

задачу образно-понятійного змісту. Латеральне мислення – термін Е. де Боно, що означає пере-спрямоване, або таке мислення, що йде «боковим» шляхом. Тобто йдеться не про ірраціональність, а про креативну трансформацію схем мислі, що передбачали уніфікований, найкоротший спосіб рішення. Подібна трансформація може бути представлена як інорациональна. Один з відомих прикладів – творчість геніального Людвіга ван Бетховена. При аналізі деяких його творів з погляду загальної теорії систем виявилось, що вони несуть у собі найточніші математичні залежності. Але, слухаючи буремну Патетичну, Аппассіонату, улюблену багатьма юними «Місячну» сонати Бетховена, менш за все ми переймаємось точністю його звукових сполук.

Латеральне мислення з однієї ідеї має, за Е. де Боно, створювати кілька нових ідей. Коллатераль, у широкому, ментальному (а не медичному, більш загально прийнятому, розумінні) – це і є така ідея-гілка, знаходження якої вже може бути прийняте як «одиниця» креативної здатності мислення.

Умова пред'явленої Селівановим задачі така. «У Грети є 4 коротких ланцюжки, по три ланки в кожному. Вона хоче зробити з них один довгий і замкнений ланцюг з 12 ланок. Ювелір бере по 3 центи за те, щоб розкувати одну ланку, і по 2 – щоб скувати знову. Грета міркує, як можна укластися в 15 центів. Який план роботи вона запропонує ювелірові?». Респонденти мали розв'язувати задачу в умі, малюнки й записи заборонялися. Єдина підказка в ході осмислення задачі носила зоровий сенсорний характер: зображення 4-х ділянок ланцюжка, по-різному розташованих, які могли обертатись різними способами у віртуальному просторі.

Крім подібних задач, ученими було розроблено навчальні програми у справжньому віртуальному просторі з біології («Спадкування генів», «Синтез білка», «Закони Менделя») й геометрії («Теорема про три перпендикуляри», «Об'єми тіл») для учнів старших класів.

Експерименти довели доцільність віртуальної наочності для засвоєння навчального матеріалу, а головне – наявну можливість педагогічного впливу на розвиток креативності у школярів засобами віртуального середовища.

Отже, можемо зробити загальний висновок, що педагогічний аспект у дослідженнях творчості, вивчення її психолого-педагогічних умов і впливу на формування креативності учнів – це галузь знань, яка перебуває постійно в процесі становлення, пошуку, перевідкриття вже, здавалося б, відомого про психічний світ людини знання в контексті того нового, що створює людська культура і цивілізація.

Питання для самостійної підготовки:

3. Розкрити поняття «педагогіка творчості» і навести приклади
4. Народна творчість як предмет педагогічної теорії

Тематика рефератів:

3. Дитяча творчість у проєктивних методиках психологічних досліджень
4. Вікові характеристики креативності у досвіді вітчизняної психології

Література: 3, 4, 15, 16

Тема 10. Творчість у терапевтичних практиках

Заняття 1.

Навчальні питання:

1. Поняття про терапевтичність творчості

При аналізі питання необхідно задіяти ті знання з психотерапії, які набуті в процесі вивчення профільних дисциплін; а також актуалізувати ідею цілісності та психосоматичної нероздільності людської істоти, розуміння психічного стану як інтегральної характеристики особистості в моменті повноти її буття. Доцільним є пригадати уявлення класичної давнини (Індії, Китаю) про людину як універсалію, яка приймає і несе космічні впливи, серед яких цілющий вплив сил природи. В їх контексті творчість виступає як спосіб відтворення і передання людському загалу природно-космічних стимулів до здорового, правильного життя і психічної рівноваги. Подумайте, що ж саме змінилося в підходах до лікування творчістю? Чи збереглася ідея про природні джерела фізичного і психічного здоров'я? Якою мірою психотерапія переорієнтувалася на антропоцентричну домінанту? Який смисл має зцілення творчістю у сучасному світі?

2. Арт-терапія, її загальна характеристика і різновиди

Розглядаючи це питання, треба, як і в попередньому, звернутись до древніх ідей, в даному випадку уявлень про зцілення мистецтвом. Зверніть увагу на те, що цілющий вплив слова, споглядання, а найчастіше музики, виступає як нерозривна єдність, стосується цілісності духовних, душевних і тілесних сил і виявів людини. Таким чином, необхідно показати традиційний характер і культурно-історичну обумовленість арт-терапії, попри її сучасний, а іноді радикально інноваційний, характер. Наведіть приклади застосування художніх засобів у терапевтичних цілях і сформулюйте визначення поняття арт-терапії. Які існують різновиди цієї

практики? Розкрийте, далі взаємозв'язок підходів до терапевтичності мистецтва – орієнтованого на психолого-психіатричний вплив та соматично орієнтованого (в якості допоміжного засобу в клінічній практиці ряду галузей медицини). Який з цих підходів більше дозволяє працювати з образно-смысловим рівнем художніх зразків? Обґрунтуйте відповідь на це питання.

Заняття 2.

Навчальні питання:

1.Музикотерапія, її види

Розкрийте поняття музичної терапії і дайте її загальну характеристику як системної практики, яка інтегрує музично-естетичну комунікацію в сферу впливу на стан психічного та фізичного здоров'я людини. Розмежуйте інтерактивний та рецептивний види музичної терапії. Наведіть приклади музичної терапії як засобу додаткового впливу у психіатрії (заняття з особливими дітьми, паліативна медицина, активація захисних ресурсів психіки у ветеранів війн, психотерапія наслідків вживання важких наркотиків, та ін.) і у лікувальних практиках, зокрема у галузях хірургії та імунології. Слід звернутись до досвіду діяльності асоціацій музичних терапевтів Європи та Америки, публікацій результатів їх досліджень.

2.Евритмія у психокорекції та психотерапії

Відповідаючи на питання, насамперед необхідно розкрити поняття евритмії та розглянути досвід Е.Жак-Далькроза і його послідовників. Покажіть системний характер даної практики, її здатність впливати не лише на емоційний стан або на психічний тонус реципієнта, виконавця, але й доцільність її використання у ряді випадків стресових, пост-травматичних розладів, невротичних виявів, та ін. Слід зробити акцент на інтегральному характері даної практики, пояснити причини її розповсюдження в сучасному культурному світі.

Заняття 3.

Перегляд і аналіз відеолекції А.Апрелевої (США)

Заняття 4.

Евритмічні вправи. Тренінг само-актуалізації

Заняття передбачає апробацію розроблених слухачами магістратури тренінгових вправ з застосуванням прийомів евритмії, націлених на само-актуалізацію особистості.

Заняття 5.

Ознайомлення з системною арт-терапією А.Старовойтова

Заняття передбачає перегляд відеоматеріалів з семінарів психотерапевта А.Старовойтова та їх аналіз, або реальну участь у семінарі (за можливості).

Питання для самостійної підготовки:

1. Основні засоби музичної терапії дітей з аутизмом
2. Синестезія як умова можливості арт-терапевтичного впливу

Тематика рефератів:

- 1.Основні ідеї американської музичної терапії початку нового тисячоліття

Література: 3, 6, 15, 29

Базова

1. Аллахвердов В.М. Опыт теоретической психологии. — СПб: Печатный двор, 1993
2. Аллахвердов В.М. Сознание как парадокс. — СПб: ДНК, 2000
3. Аллахвердов В.М. Психология искусства. Эссе о тайне эмоционального воздействия художественных произведений. — СПб: ДНК, 2001
4. Аллахвердов В.М. Экспериментальная психология познания: когнитивная логика сознательного и бессознательного / В. М. Аллахвердов и др. — СПб: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2006
5. Арнаудов М. Психология литературного творчества. — М.: Прогресс, 1970.
6. Выготский Л. Творчество и психоанализ / Психология искусства. — М.:Наука, 1986.
7. Выготский Л. Психология искусства. — М.: Наука, 1986
8. Вязовський Г. Творче мислення письменника. — К.: Наукова думка, 1982
9. Гостев А.А. Психология вторичного образа. — М.: ИП РАН, 2007
- 10.Ермолаева-Томина Л.П. Психология художественного творчества: Учебное пособие для вузов. — 2-е изд. — М.: Академический Проект: Культура, 2005
- 11.Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. — СПб: Питер, 2012.
- 12.. 94 с.
- 13.Піхманець Р. Психологія художньої творчості: теоретичні та методологічні основи. — К.: Наукова думка, 1991.
- 14.Пономарев Я. А. Психология творчества. - М.: Наука, 1976
- 15.Психология творчества: Общая, дифференциальная, прикладная / АН СССР: Под ред. Я.А. Пономарева. - М.: Наука, 1990
- 16.
- 17.Психология: Учебник для гуманитарных вузов/ под ред. В.Н. Дружинина. — Х., 2011 (глава 7.3)
- 18.Роменець О. Психологія творчості. — Київ: Либідь, 2004
- 19.Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. — М.: Питер, 2000 (Глава IX — «Воображение», Глава XVI — «Способности» (параграф «Одаренность»))
- 20.Стратегії творчої діяльності: школа В.О. Моляко /[за заг. ред. В.О. Моляко]. — К.: Освіта України, 2008
- 21.Тихомиров О.К. Психология мышления. — М.: МГУ, 1984
- 22.Художественное творчество и психология. — М.: Наука, 1991

Допоміжна

23. Адельгейм Є. Естетичний трактат І. Франка і проблеми психології творчості // Франко І. Із секретів поетичної творчості. – К.: Радянський письменник, 1969
24. Жеребкіна І. Суб'єктивність і гендер. – Х.: Фолио, 2004
25. Крыстева Ю. От Я к Другому. – Минск, 1997
26. Маньковская Н.Б. Шизоанализ вместо психоанализа? М.: Знание, 1991
27. Маслоу А. По направлению к психологии бытия. – М.: Эксмо-Пресс, 2002
28. Юнг К.Г. Психологія і поезія // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів: Літопис, 1996
29. Юнг К.Г. Трансцендентальна функція / Синхроністичність. – М.: Рефл-Бук, 1997
30. Эстес К. Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях. – М.: София, 2010